

"Zločin i kazna" F. M. Dostojevskog (Raskolnikov i drugi)

Juršić, Dijana

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:669473>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-21**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku i slavistiku - Odsjek za ruski jezik i književnost

Dvopredmetni sveučilišni studij ruskog jezika i književnosti; smjer: nastavnički

Dijana Juršić

**Zločin i kazna F. M. Dostojevskog
(Raskolnikov i drugi)**

Diplomski rad

Zadar, 2017.

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku i slavistiku

Odsjek za ruski jezik i književnost

Dvopredmetni sveučilišni studij ruskog jezika i književnosti; smjer: nastavnički

Dijana Juršić

Zločin i kazna F. M. Dostojevskog

(Raskoljnikov i drugi)

Diplomski rad

Zadar, 2017.

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku i slavistiku

Odsjek za ruski jezik i književnost

Dvopredmetni sveučilišni studij ruskog jezika i književnosti; smjer: nastavnički

Zločin i kazna F. M. Dostojevskog

(Raskoljnikov i drugi)

Diplomski rad

Studentica:

Dijana Juršić

Mentorica:

doc. dr. sc. Adrijana Vidić

Zadar, 2017.

SADRŽAJ:

1. Uvod	1
2. Raskoljnikov i drugi	2
3. Submisivni likovi	9
3.1. Sonja	9
3.2. Lizaveta	13
3.3. Dunja	16
3.4. Marmeladov	19
4. Agresivni likovi	22
4.1. Svidrigajlov	22
4.2. Lužin	26
4.3. Aljona	29
5. Zaključak	32
6. Bibliografija	33
Sažetak	36
Summary	36
Резюме	36

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Dijana Juršić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Zločin i kazna F. M. Dostojevskog (Raskoljnikov i drugi)** rezultat mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mogega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mogega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 13. listopad 2017.

1. Uvod

Rodion Romanovič Raskolnikov glavni je junak romana *Zločin i kazna* F. M. Dostojevskog. Kao što mu prezime sugerira, junak je dualan, odnosno rascijepljen na dva dijela „kao da se u njemu redom odmjenuju dva oprečna značaja“ (Dostojevski 191). Njegov unutarnji sukob povezuje se s njegovom racionalističkom teorijom o podjeli čovječanstva na „obične“ i „neobične“ ljude, odnosno na „Napoleone“ i „uši“. Cijeli se siže romana razvija iz junakovog ispitivanja te teorije, a u tom vlastitom konceptu podjele sebi dodjeljuje ulogu jednog od „neobičnih“ ljudi. Rezultati junakova ispitivanja u pogledu valjanosti teorije na kraju su porazni: dualni junak dualni vertikalni koncept čovječanstva zamjenjuje bratskim, horizontalnim odnosom prema bližnjima i tako postaje cjelovit.

Sukladno teoriji, „obični“ i „neobični“ ljudi povezani su sa submisivnim i agresivnim elementima. Upravo oni kreiraju Raskolnikovljev dualističku osobnost, ali submisivni i agresivni elementi također predstavljaju dvije vrste likova u romanu: submisivne i agresivne. U samom su Raskolnikovu, dakle, sukobljene te dvije vrste likova, a na ishod tog sukoba djeluje junakov kontakt s drugim likovima, koji su nositelji jednog dominantnog pola te antonimije, i situacijama.

Cilj diplomskog rada je analizirati Raskolnikovljev dualnu osobnost koja se očituje kroz karakteristike submisivnih i agresivnih likova. Rad je podijeljen na tri glavna poglavlja. Prvo poglavlje bavi se Raskolnikovljevim dualnim umom, odnosno principom submisivnih i agresivnih likova i njihovim djelovanjem u romanu, dok se drugo i treće poglavlje bave njihovom analizom. Točnije, druga dva poglavlja opisuju najvažnije karakteristike submisivnih i agresivnih likova te njihov utjecaj na junaka i siže romana. Analiza uključuje četiri submisivna (Sonja, Lizaveta, Dunja i Marmeladov) i tri agresivna lika (Svidrigajlov, Lužin i Aljona Ivanovna).

2. Raskolnikov i drugi

Poznati su stavovi Mihaila Bahtina naspram dijalogizma i stvaralaštva Dostojevskog. Od velike su koristi i za ovaj rad jer naglašavaju upravo ono međusobno djelovanje likova, odnosno njihovih svijesti, na kojima se rad temelji. „Osvještavam sebe i postajem samim sobom samo kada otkrivam sebe za drugoga, kroz drugoga i uz pomoć drugoga“, piše Bahtin, a zatvaranje u sebe naziva „osnovnim uzrokom gubitka samoga sebe. Ne ono što se odvija unutra, nego ono što se odvija na granici vlastite i tuđe svijesti, na pragu. (...) [O]krenut naprema van, dijalogiziran, svaki unutarnji doživljaj biva na granici, susreće se s drugim, i u tom napregnutom susretu i jeste sva njegova bit“. To proglašava „višim stupnjem društvenosti“ koja „nije ni vanjska, ni materijalna, nego unutarnja“ (1986, 329-330). Dostojevski se tako suprotstavlja kultu individualnosti zapadnjačke kulture i pokazuje „iluzornost samoće“ jer „[b]iti znači općiti“, a „[s]ve to nije filozofska teorija Dostojevskoga – to je njegovo umjetničko viđenje života čovječje svijesti, viđenje koje je utjelovljeno u obliku sadržaja“ (330).

On izlaže ispovijed i tuđe ispovjedne svijesti da bi otkrio njihovu unutarnju društvenu strukturu, da bi pokazao, da su one (ispovijedi) ništa drugo nego čin međudjelovanja svijesti, da bi pokazao međusobnu ovisnost svijesti koje se otkrivaju u ispovijedi. Ja ne mogu bez drugoga, ne mogu postati samim sobom bez drugoga; trebam naći samoga sebe u drugome tako što ću naći drugoga u sebi (u međusobnom zrcaljenju, u međusobnom primanju). Opravdanje ne može biti samoopravljanje, priznanje ne može biti samopriznanje. (...) Nemoguća je i ljubav prema samomu sebi. (330)

S tim je, dakako, u vezi i neprijateljski odnos Dostojevskog prema kapitalizmu, klasnim odnosima i materijalnomu, a onda i svojevrsna fiksacija na motiv poniženja i ponižene. Odnosno, kako Bahtin tvrdi, „[n]ikakva nirvana nije moguća za *jednu* svijest. Jedna je svijest – *contradictio in adjecto*. Svijest je po svojoj biti u množini. *Pluralia tantum*“, pa odbija „takve svjetonazore koji priznaju pravo više svijesti da preuzima na sebe odlučivanje za niže, da ih pretvara u predmete lišene glasa“ (1986, 331).

Rodion Romanovič Raskolnikov bivši je student prava u Sankt-Peterburgu koji – naizgled – zbog bijede i neimaštine ubije staru lihvaricu Aljonu Ivanovnu i njezinu polusestru Lizavetu Ivanovnu. Uzmemo li u obzir prethodno navedeno Bahtinovo mišljenje o potrebi svijesti za drugom sviješću, ali i samu temu rada, važno je napomenuti da Raskolnikov uglavnom izbjegava kontakte s drugim likovima te da su komentari njegova odnosa prema

okolini i susretu s bližnjima kroz roman vrlo istaknuti i česti. Pažljivom čitatelju takvi tekstualni signali neće umaći i tumačit će ih poput junakovih snova: Raskolnikovljevu potrebu za usamljenošću, za kontaktom s nekim određenim junakom, junakinjom, unutarnjim monologom, unutarnjim dijalogom ili odbijanje kojemu ga podvrgavaju zatvorenici u epilogu neće uzimati kao doslovnu informaciju izoliranu od konteksta i dodatnoga značenja, nego kao signal junakove pozicije u vlastitoj ideji koju kroz roman testira. Bahtinovim riječima, „svest usamljenoga Raskolnikova postaje arena borbe tuđih glasova“, a događaji poput majčinog pisma ili susreta s Marmeladovom su nakon što „su se odrazili u njegovoj svesti, dobili (...) u njemu oblik izvanredno intenzivnog dijaloga sa odsutnim sabesednicima (sa sestrom, majkom, Sonjom i drugima), i on nastoji da u tome dijalogu 'reši svoju misao'“ (1967, 147-148).

Također, premda se čini da je materijalna korist glavni razlog ubojstva koje počinu, što tijekom romana više puta i sam potvrđuje, „[s]vi glavni junaci Dostojevskog, kao ljudi ideje, apsolutno su nekoristoljubivi ukoliko je ideja stvarno zagospodarila dubinskim jezgrom njihove ličnosti“ što „nije crta njihovog objektivnog karaktera niti predstavlja spoljne određenje njihovih postupaka – nekoristoljubivost izražava njihov stvaran život u sferi ideje (njima 'nisu potrebni milioni, njima je potrebno da reše misao'); idejnost i nekoristoljubivost kao da su sinonimi“ (Bahtin 1967, 146). Glavni je razlog, dakle, Raskolnikovljeva ideja, odnosno njegova teorija o čovječanstvu koje je podijeljeno na „obične“ i „neobične“ ljude, a koja – napominje Bahtin – nigdje nije izložena u monološkom obliku (1967, 148). Dostojevski općenito „nikada ne izlaže u monološkoj formi gotove ideje, ali on isto tako i ne pokazuje njihovo psihološko nastajanje u jednoj individualnoj svesti. I u jednom i u drugom slučaju ideje bi prestale da budu živi likovi“ (1967, 147)..

U početku o Raskolnikovljevom članku o podjeli čovječanstva čitatelj saznaje od Porfirija, „i to hotimično u šaržiranom i provokativnom obliku. Ovo unutrašnje dijalogizirano izlaganje sve vreme je prekidano pitanjima, obraćanjima Raskolnikovu i replikama ovog poslednjeg“. Kada sadržaj članka izlaže sam Raskolnikov, Porfirij ga cijelo vrijeme uvlači u dijalog pitanjima i zamjedbama, ali i „samo Raskolnikovljevo izlaganje prožeto je unutrašnjom polemikom sa tačkom gledišta Porfirija i njemu sličnih“. Replicira i Razumihin, a u konačnici čitatelj Raskolnikovljevu ideju spoznaje „u interindividualnoj zoni intenzivne borbe nekoliko individualnih svesti“, „teoretska strana ideje“ biva pomiješana s „fundamentalnim životnim stavovima učesnika dijaloga“.

Ideja Raskolnikova otvara u tome dijalogu razne svoje ravni, nijanse, mogućnosti, i stupa u razne međusobne odnose sa drugim životnim stavovima. Gubeći svoju monološku apstraktno-teoretsku završenost koja je autarhična jednoj svesti, ideja dobija protivrečnu složenost i živu razgranatost ideje-snage, koja se rada, živi i deluje u velikom dijalogu epohe i komunicira sa bliskim idejama drugih epoha. Pred nama se javlja lik ideje.

Ista Raskolnikovljeva ideja pojavljuje se opet pred nama u njegovim ništa manje intenzivnim dijalozima sa Sonjom; ovde ona već zvuči u drugačijoj tonalnosti, stupa u dijaloški kontakt s drugim veoma jakim i celovitim Sonjinim životnim stavom i zato otkriva nove svoje ravni i mogućnosti. Zatim tu ideju čujemo u dijalogizovanom izlaganju Svidrigajlova u njegovom dijalogu sa Dunjom. Ali ovde, u glasu Svidrigajlova, koji predstavlja jednog od parodiranih Raskolnikovljevih dvojnika, ona zvuči na sasvim drugačiji način i okreće nam svoju drugu stranu. Najzad, tokom čitavog romana, Raskolnikovljeva ideja dolazi u dodir sa raznim životnim pojavama, koje tu ideju ispituju, proveravaju, potvrđuju ili poriču. (Bahtin 1967, 148-149)

Upravo to je tema ovog rada, pri čemu ćemo junake svrstati u dvije skupine koje odgovaraju dvjema skupinama iz junakove ideje i dvjema polovinama njegove dualne ličnosti. U Raskolnikovljevoj teoriji, „obični“ ljudi moraju biti pokorni zakonima koje donose „neobični“ ljudi, dok „neobični“ imaju pravo kršiti te zakone ako to doprinosi dobrobiti čovječanstva (Dostojevski 231). Prema tome, „obični“ ljudi predstavljaju submisivne elemente (konzervativnost, pristojnost, poslušnost i glupost), dok „neobični“ predstavljaju agresivne elemente, odnosno inteligenciju, naprednost i inovativnost. Dostojevski – odnosno Raskolnikov – objašnjava tu teoriju ovako:

A ta je misao da se ljudi po prirodnom zakonu dijele *uopće* na dvije vrste: na nižu (običnu), to jest, da tako rekнем, na materijal koji služi jedino za rađanje sličnih stvorenja, i na ljude odista, to jest na one u kojima ima dara ili talenta da svojoj sredini reknu *novu riječ*. Podvrste su tu, dabome, nebrojene, ali one se dvije vrste razlikuju prilično oštro po svojim crtama: prva vrsta, to jest materijal, to su *uopće* ljudi, po svojoj prirodi konzervativni, pristoji, žive u poslušnosti i vole da budu poslušni. (...) Druga vrsta: svi krše zakon, rušioc i su ili bar skloni tome, sudeći po sposobnostima. (...) Oni prvi čuvaju svijet i množe ga brojem; ovi drugi pokreću svijet i vode ga prema cilju. (Dostojevski 232-233)

Andrej Busza sumira kvalitetu velike većine onoga što je Dostojevski napisao, odnosno to da naglašava „opasnosti izopačenog uma – izopačenoga jer ga nije obuzdala ljubav i jer je odsječen od životne stvarnosti“, što onda naglasak pomiče k ljudskom srcu u kojem je mnogo lošega, obojanog strašću, ali i dobrote. Stoga su likovi Dostojevskog i njihovi svjetovi „rastrgani dualnostima. Razum se suprotstavlja ljubavi, ponos krotkosti, agresivnost submisivnosti, a zauzimanje za sebe – samonegiranju“. To, dakako, vrijedi i za Raskoljnikova koji se „kreće cik-cak između tih polariteta“ i koji ponižavajućim uvjetima u kojima živi suprotstavlja svoju teoriju koja „ne samo da ga može osloboditi od poniženja, nego ga može i pretvoriti u nadčovjeka i dobrotvora čovječanstva“ (Busza 317).¹ Raskoljnikovljeva teorija može se primijeniti i na karakterizaciju, odnosno podjelu likova u romanu. Drugim riječima, likovi romana mogu se podijeliti na submisivne i agresivne, pri čemu u submisivne spadaju Sonja, Lizaveta, Dunja i Marmeladov, dok se agresivnima smatraju Svidrigajlov, Lužin i lihvarica Aljona (Peace 78), o čemu će biti riječi u sljedeća dva poglavlja.

Rascijepljen, sklon odlučivanju prema onome što mu vanjski podražaji u trenutku nalažu, osjetljiv i iscrpljen, Raskoljnikov je kroz roman nerijetko u stanju polusvijesti ili sna koji prate fantazmagorične i žive slike koje čitatelju omogućavaju uvid u junakovu podsvijest. Odnosno, četiri važnija sna² koja u romanu sanja pomažu čitatelju da se orijentira naspram aktualne dominantne strane junakove podijeljene ličnosti, a time onda i naspram njegove teorije. Premda su mogućnosti interpretacije tih snova praktički neiscrpne, istaknut ćemo samo onaj njihov aspekt koji je usko povezan s temom rada. Naime, svaki od tih snova povezan je s događajima koji mu prethode i koji ga slijede, ali i s drugim likovima koje Raskoljnikov susreće.

¹ Zanimljivo je da je Napoleon, uzor „neobičnih“, dualan poput Raskoljnikova. Furiozni pobjednik i poraženi prognanik, s jedne je strane „vrhovna mjera čovjekovog vladanja sobom i odlučnosti, a s druge, bolesti i nemoći, koje samo pojačavaju glad za idealom, te pojedinca koji se pred tim idealom ruši“. To je, prema Robertu L. Jacksonu, „Raskoljnikovljev psihološki dijagram. Raskoljnikovljev Napoleon nije toliko povijesna figura koliko ideja moći koja priziva mučno priznanje nemoći“ (112). Primjerice, kada Porfirij i Zamjotov aludiraju da staričin ubojica možda sebe drži Napoleonom, Raskoljnikov im ništa ne odgovora, a kada uskoro potom ostaje sam, uspoređuje se s njim.

„Ne, oni ljudi nisu od ovakva kova: pravi vladar, kome je sve dopušteno, razara Toulon, vrši pokolj u Pariz, zaboravlja vojsku u Egiptu, gubi pola milijuna ljudi u moskovskoj vojni, a u Vilni se otresa dosjetkom; njemu dižu nakon smrti kumirske kipove – njemu je, dakle, sve dopušteno. Ta u takvih ljudi i nije tijelo nego tuč!“ Nenadana ga, neobična misao odjednom gotovo nasmije.

„Napoleon, piramide, Waterloo – i mršava, gadna registratorka, baba, lihvarica, s crvenim kovčegom pod krevetom, ta to ne bi prokuhao ni Porfirij Petrovič!... Odkud bi i prokuhao!... Estetika će smetati: Zar će se Napoleon podvući pod babin krevet! Eh, trice!“ (Dostojevski 245)

² Različiti proučavatelji navode različite brojeve snova, a neki, poput Miodraga Radovića i J. Thomas Shawa, pod snom podrazumijevaju viđenje oaze u kojoj pije vodu, a koje se u romanu pojavljuje neposredno prije nego izađe iz sobe i krene ubiti Aljonu.

Prvi se san odvija u Raskolnikovljevom djetinjstvu kada s ocem svjedoči brutalnom ubojstvu kobilice dok skupina ljudi oko njih galami, navija i viče. Tom snu u romanu prethode raznorazni submisivni i agresivni podražaji: junakov probni odlazak kod Aljone, razgovor s Marmeladovom, majčino pismo i pijana djevojka koju Raskolnikov spašava od starijeg čovjeka. Svaki od tih četiriju događaja kreira san: brutalno ubojstvo kobilice može se odnositi na brutalno ubojstvo koje Raskolnikov planira, dok Mikolka, ubojica kobilice, može predstavljati Raskolnikova, budućeg ubojicu Aljone Ivanovne (Mortimer 69). Nadalje, u majčinom pismu Raskolnikov saznaje o Dunjinim zarukama, odnosno o žrtvi koju će učiniti da mu pomogne. Nakon toga u razgovoru s Marmeladovom saznaje o prostitutki Sonji, a slijedi susret s pijanom mladom djevojkom. Dunja, Sonja i pijana mlada djevojka međusobno su povezane temom prostitucije, a kako bi spasio sestru Dunju od prostitucije, odnosno od toga da postane kao Sonja, Raskolnikov vjeruje da treba ubiti i opljačkati staricu. Stoga možemo zaključiti da su svi ovi događaji na neki način povezani i potiču Raskolnikova na ubojstvo, odnosno da je zbog tih događaja i činjenica Raskolnikov sve više siguran da je ubojstvo opravdano. Također, u prvom snu nalazi se i Raskolnikovljev otac, a razlog tomu je najvjerojatnije taj što ga je Puljherija Aleksandrovna spomenula u pismu (Mortimer 68). Prvi san slijedi susret Raskolnikova s Lizavetom koji je izuzetno važan jer upravo tada saznaje da će starica sljedeći dan biti sama kod kuće i čvrsto odluči da će je ubiti.

U drugom snu Raskolnikov sanja da Ilja Petrovič tuče gazdaricu, a skupina ljudi na stepenicama viče dok je njega strah izaći iz svoje sobe. Snu prethodi ubojstvo Aljone Ivanovne i Lizavete, te nakon njega dolazi razdoblje Raskolnikovljevog bunila i bolesti. Tu, čini se, kobilicu zamjenjuje gazdarica, a Mikolku Ilja Petrovič, no postoji obrazac. Kao i u prvom snu muški lik opet tuče slabiji ženski dok skupina ljudi oko njih gleda i galami, te je opet prisutan i strah. Prije sna Raskolnikov pada u delirij, a budi se u groznici, što je isto kao i u prvom snu. Ilja Petrovič je najvjerojatnije prisutan u drugom snu zato što predstavlja policiju, jer Raskolnikov nakon ubojstva postaje užasno sumnjičav i boji se da mu je policija na tragu. Treći se san najvećim dijelom događa u staričinom stanu gdje Raskolnikov pokušava ponoviti ubojstvo, međutim, ovaj put to mu ne uspijeva. San se javlja nakon susreta s oniskim građaninom na ulici, a za njim slijedi Svidrigajlovljeva pojava. U tom snu Raskolnikov ponovno proživljava ubojstvo, a za razliku od prvog i drugog sna, taj put nasilje i zvjerstvo nad žrtvom vrši sam Raskolnikov. Kao i prvom i drugom snu, trećem također prethodi stanje delirija, no ovaj put ga ne slijedi groznica ili bunilo, već olakšanje. Međutim, neki elementi prvog i drugog sna pojavljuju se i u ovom, a to su grupa ljudi koja se smije i

šapuće te prisutnost straha. U snu se pojavljuje oniski građanin kojega slijedi do staričine zgrade, a razlog tome je najvjerojatnije njihov stvarni susret prije sna, svakako dojmljiv jer ga stranac naziva ubojicom. Moguće je da iz istog razloga u ovom snu nasilje vrši sam Raskolnikov: do tog je trenutka negirao ubojstvo, ali kada ga ovaj nazove ubojicom, prisjeća ga se i ponovno ge proživljava. Četvrti san je za razliku od prethodnih ispričovijedan kao prisjećanje nakon što je odsanjan. Pojavljuje se u epilogu, a sanja ga u zatvorskoj bolnici tijekom Raskolnikovljeve bolesti pred Uskrs. San opisuje svijet koji je zahvatila strašna epidemija zbog koje gotovo svi ljudi na svijetu misle da su „neobični“. Postoje i nezaraženi ljudi, ali ostaju na razini glasine. Žrtva zvjerstva i nasilja ovaj put nije jedna ženska osoba ili ženka, već nasilje vrše svi ljudi međusobno. Snu također prethodi delirij, a nakon njega vrlo vjerojatno, s obzirom na stanje u kojem se sanja, opet nastupa groznica. Kao i u prethodnim snovima, prisutna je velika skupina ljudi, no ovaj put u snu nije prisutan strah.

Usporedbom svih snova može se zaključiti da se u prva tri Raskolnikov još uvijek muči pitanjem postoje li „neobični“ ljudi ili ne, odnosno je li on sam „neobičan“ čovjek ili nije. Ti se snovi, naime, tiču ubojstva starice koje je usko povezano s ulogom „neobičnog“ čovjeka, iako je ubojstvo u prvom i drugom snu predloženo alegorijom. Također, u njima se pojavljuju više-manje jednaki elementi, kao što su ženska žrtva i muški ubojica/nasilnik, zvjerstvo i nasilje koje se vrši nad ženskim likom, prisutnost straha i grupa ljudi koja se smije, viče ili šapuće. Redovito im prethodi delirij, a nakon njih slijedi groznica, osim u trećem snu kada slijedi olakšanje. To je najvjerojatnije povezano sa Svidrigajlovljevim dolaskom jer on, vidjet ćemo, predstavlja Raskolnikovljevu agresivnu stranu, odnosno stranu bez grižnje savjesti. Četvrti san tematski je sličan prethodnim snovima, no promijenili su se neki elementi i – sam junak koji ih sanja. Izostaju ženska žrtva i muški ubojica/nasilnik, te nasilje vrše svi ljudi i to jedni nad drugima. Međutim, najvažnija razlika između prva tri i četvrtog sna je činjenica da u posljednjem nestaje strah. Razlog tomu je najvjerojatnije Raskolnikovljevo obraćanje, odnosno uskrснуće: u vrijeme četvrtoga sna Raskolnikov uviđa promašenost vlastite teorije i shvaća da je ubojstvo neopravdano. Straha nema zbog istinskoga pokajanja, pa zaključujemo da četvrti san zapravo predstavlja posljednji stadij Raskolnikovljevog odbacivanja teorije o „neobičnim“ ljudima i prvi korak prema novom stavu o životu i društvu (Mortimer 75). Naposljetku, likovi koji prethode snu u uskoj su vezi s događajima koji se pojavljuju u snovima.

Zanimljivo bi bilo promotriti i ulogu grada kao submisivnog ili agresivnog elementa koji poput likova utječe na Raskolnikova prizorima, mirisima, klimom, atmosferom,

arhitekturom, itd. Budući da je riječ o Peterburgu, mitskom gradu ruske književnosti, čija je uloga u romanu i prema Bahtinu golema, takva bi analiza bila posve opravdana. Grad je „na granici postojanja i nepostojanja, realnog i fantasmagorije, koja tek što se nije izgubila u magli i nestala. I Petrograd kao da je lišen unutrašnjih osnova za opravdanu stabilizaciju, i on je na pragu“ poput svega u romanu (Bahtin 1967, 238). Kako navodi Adele Lindenmeyr, dva su oblika grada i oba utječu na junakovu psihologiju, „njegov motiv i logičku podlogu ubojstva podržavaju i zapuštenost Sijenskog trga i model za rekonstrukciju Pariza Napoleona III. Za Dostojevskog, međutim, stvarnost Sijenskog trga potkopava Napoleonove i Raskolnikovljeve racionalne, utilitarne planove, a onda i cijelu Raskolnikovljevu intelektualnu logičku podlogu za ubojstvo“ (37). Međutim, ovom prilikom ćemo se zadržati samo na likovima.

Vratimo se za kraj poglavlja na njegov početak. Wasiolek tvrdi da usporedbom početka i kraja romana shvaćamo da Raskolnikov prelazi s „ponosa na poniznost, s mržnje na ljubav, s razuma na vjeru, te s odvojenosti od bližnjih na prisnu vezu s njima. Osjećanja, stavovi i vrijednosti s početka uravnotežuju se oprečno s onima na kraju“, a struktura romana izranja upravo iz junakovog prelaska s određene vrste vrijednosti na drugu. „Međutim, budući da se vrijednosti ne stvaraju ex nihilo, promjena u kojoj junak prelazi s jednog skupa prevladajućih principa na njemu suprotstavljen bit će neizgledna ukoliko oprečan skup već ne postoji u njemu, barem potencijalno“, to jest, „ono što je prisutno na kraju mora biti prisutno i na početku“ i obrnuto. Raskolnikovljeve krajnje opreke supostoje kroz cijeli roman, „[o]n je i racionalan i iracionalan, ponosan i ponizan cijelo vrijeme, ali jedan skup principa dominira prvom polovinom romana, a drugi njegovom drugom polovinom“. Međutim, nijedan ne nestaje kada drugi preuzme vodstvo (Wasiolek 1959, 132).

Dominacija ovih ili onih vrijednosti ovisi o utjecajima drugih likova i situacija, agresivnih ili submisivnih, o čemu će biti govora u dva poglavlja koja slijede.

3. Submisivni likovi

Prema Raskolnikovljevoj teoriji, submisivni likovi smatraju se „običnim“ ljudima. Njih u većini slučajeva karakteriziraju pokornost, poslušnost, slijepo vjerovanje u zakone koje su im nametnuli „neobični“ ljudi, konzervativnost, te čak i glupost. Međutim, nakon analize svih submisivnih likova u romanu, može se zaključiti da ipak postoje i oni koji nisu tipični jer odudaraju od osnovne definicije.

3.1. Sonja

Nedvojbeno najvažniji submisivni lik u romanu je Sonja Semjonovna Marmeladova. Kći je bivšeg činovnika Semjona Zahariča Marmeladova i zbog obiteljske bijede i siromaštva biva prinuđena žrtvovati samu sebe. Smatra se tipičnim submisivnim likom stoga što je karakteriziraju sve već navedene njihove osobine. Kao prvo, oličenje je pokornosti i poslušnosti. Već na samom početku romana Marmeladov u razgovoru s Raskolnikovom govori kako je njegova kći upravo zbog svoje pokornosti i poslušnosti, ali najviše zbog vlastite dobrote, odlučila žrtvovati sebe da spasi obitelj od sigurne propasti. Marmeladov to opisuje na sljedeći način:

Ležao sam trešten pijan i čujem kako govori moja Sonja (pokorna je ona i glasić je u nje tako krotak... plavka je ona, lice joj je vazda blijedo, mršavo): „Što, Katerina Ivanovna, zar da se latim takva posla?“ (...) „Pa šta“, odgovara Katerina Ivanovna podrugljivo, „Čemu i čuvati? Baš i jest blago!“ (...) I vidim, nekako u šest sati, ustala Sonječka, ogrnula rubac, obukla ogrtač i otišla od kuće, a u devet se sati vratila. Prišla ravno Katerini Ivanovnoj pa šuteći položila na stol trideset srebrnih rubalja. (Dostojevski 21)

Iako je društvo prezire i osuđuje zbog prostitucije, nije tipična prostitutka. Naime, Sonja žrtvuje svoju „čistoću“, no njezina nevinost i dobrota ostaju netaknute tijekom cijelog romana (Tucker 224). Janet Tucker smatra da su upravo Sonjin izgled i odjeća dokaz nevinosti i dobrote (224). Naime, Sonja je „skromno i čak bijedno odjevena djevojka, još posve mlada, gotovo nalik na djevojčicu, skromna i pristojna vladanja, vedra ali ponešto zaplašena lica. Na njoj je sasvim priprosta domaća haljinica, na glavi staromodni šeširić, jedino je u rukama imala suncobran kao i jučer“ (Dostojevski 210).

Raskolnikov je naziva „jurodivom“ (*holy fool*) (Blake 259) zato što vjera u Boga, odnosno vjera u višu silu, još više pojačava Sonjinu pokornost i poslušnost zbog kojih u većini slučajeva biva ponižena i osramoćena. Drugim riječima, Sonja je spremna u potpunosti žrtvovati sebe za druge jer smatra da to radi u ime „više sile“ (Blake 252). Umjesto da postane gospodarica svoje sudbine, Sonja čeka i nada se Božjem čudu spasenja njezine obitelji i nje iz bijede. Međutim, za razliku od Raskolnikova, Sonja svoje grješne postupke ne opravdava pred drugima, što je još jedan dokaz njezine pokornosti. Također, Sonja nije „religiozni fanatik, već žena koja se trudi pomiriti svoju vjeru u Boga i akutnu osobnu patnju“ (Blake 263). Savršeni dokaz toga je biblijska priča o Lazaru koju Sonja neprestano čita. Naime, poistovjećuje se s Lazarovim sestrama koje teško podnose bratovu patnju i željno očekuju čudo koje će ga izbaviti od zla. Međutim, dok u priči Marta i Marija Magdalena uspijevaju svjedočiti čudu, što još više učvršćuje njihovu vjeru, Sonja i dalje uzaludno čeka. Njezina vjera je čak stavljena na kušnju kada je Lužin optuži za krađu (Blake 253). U tom trenutku Sonja mijenja svoj stav i ponašanje jer shvaća da je bez obzira na njezinu pokornost i poslušnost nepravda neće zaobići (Blake 266). Tada shvaća da je pokornost i čekanje čuda neće izbaviti iz bijede i odluči pomoći sama sebi. Sonjino obraćenje je zapravo čudo koje je oduvijek čekala. Raskolnikov također primjećuje Sonjinu promjenu, odnosno Sonjino obraćenje. Naime, ranije je Sonja za njihovih razgovora uvijek bila tiha i pokoravala mu se, dok sada dobiva glas i suprotstavlja mu se, što je vidljivo već u njihovom prvom razgovoru nakon Lužinovih optužbi:

Raskolnikov priđe stolu i sjedne na stolicu s koje je baš ona bila ustala. Sonja stane pred njega, na dva koraka, isto onako kao jučer. „Šta je Sonja“, reče i osjeti odjednom da mu drhće glas. „Ta sve se to temelji na društvenom položaju i na navadama koje ih prate. Jeste li to razabrali maloprije?“ Na njenu se licu javi bol. „Samo nemojte sa mnom govoriti kao jučer! Molim vas, nemojte započinjati! I tako je dosta muka...“ Ona se uplaši da mu se možda neće svidjeti taj prijekor i nasmiješi se brže. (Dostojevski 364)

Nadalje, Blake navodi da je u vrijeme Dostojevskog bila prisutna sklonost muških spisatelja da ženske likove u svojim djelima prikažu očima muških junaka (254). Taj princip prisutan je i u *Zločinu i kazni*. Stoga nije neobično da Sonja tijekom prvih pet poglavlja romana jedva da progovori pa čitatelj zapravo stvara sliku o njoj preko priča njezinog oca, Raskolnikova i Lužina. Posljedično, Sonja se prikazuje ili kao svetica, odnosno pravi primjer kršćanske požrtvornosti, ili kao obična prostitutka i kradljivica. Njezin je otac opisuje kao

žrtvu njegovih grijeha, ali istovremena se nada da će upravo ta žrtva i njegovi grijesi podariti Sonji Božju milost i izbaviti je iz grješnog života.

Doći će onoga dana i zapitat će: „A gdje je kći koja sebe žrtvova maćehi zloj i sušičavoj, i djeci tuđoj maloljetnoj? Gdje je kći koja se sažali na oca svojega zemaljskoga, pijanca nevaljaloga, ne žacajući se od zvjerstva njegova?“ I reći se: „Priđi! Ja sam ti već oprostio jedanput... Jedanput sam ti oprostio... Opraštaju ti se i sada mnogi grijesi tvoji jer si voljela mnogo“. (Dostojevski 25)

Raskolnikov također vidi Sonju na sličan način kao i njezin otac jer je upoznaje upravo iz njegovih priča. On je čak smatra sveticom. Međutim, zanimljivo je da nakon njihovog prvog susreta u stanu Marmeladovih, Raskolnikov na tren mijenja sliku o Sonji jer je tada vidi obučenu poput prostitutke. Stoga je kasnije, kada Sonja dolazi u njegov stan obučena u svoju „običnu“ odjeću, „ne poznade na prvi pogled. (...) Jučer ju je vidio prvi put, ali u takvu času, u takvim prilikama i u takvoj odjeći da mu je u pameti ostala slika sasvim drugog lica“ (Dostojevski 210).

Sonja kao submisivni lik biva često manipulirana. Drugim riječima, agresivni likovi često znaju različito koristiti Sonjinu sliku u javnosti kako bi postigli određene namjere. Lužin je iskorištava kako bi se opravdao pred Dunjom i Puljherijom i optužio Raskolnikova za nevaljalo ponašanje. Piše pismo Puljheriji „držeci na umu, da je Rodion Romanovič, koji se pri mome posjetu činio onako bolesnim, nakon dva sata odjednom ozdravio, pa kad je krenuo od kuće može doći i do Vas. Uvjerio sam se pak o tome na rođene oči, u stanu jednog pijanca, koga su pregazili konji, te je od toga umro, a njegovoj je kćeri, djevojci nevaljala vladanja, dao jučer dvadeset i pet rubalja (...)“ (Dostojevski 195). Kasnije je iskorištava kako bi iznova probao ocrniti Raskolnikova i osvetiti mu se pa je optužuje za krađu. Međutim, i Raskolnikov iskorištava Sonju kako bi ocrnio Lužina i pobio njegov integritet te pokazao majci i sestri da je, bez obzira na Lužinove riječi, Sonja časna djevojka. Prilikom njezina posjeta je posjeda pored sestre i ljubazno razgovara s njom, ali nakon što mu majka i sestra odu, Raskolnikov prekida razgovara pa mu je tad, čini se, bila tek sredstvo za pobijanje Lužinove klevete („Nije da se smeo, nego se nekako žurio, i izbjegavao njene poglede.“ [Dostojevski 216]).

Kroz roman se Sonjin lik neprestano razvija. U početku je bila plašljiva, grješna i nadasve pokorna mlada djevojka. Međutim, određene životne okolnosti promijenile su joj život i ponašanje. Može se reći da je u početku bila slična Lazarovim sestrama, dok se na

kraju romana prikazuje kao Bogorodica Marija. Kada Sonja slijedi Raskolnikova koji je krenuo k Ilji Petroviču da se preda, „[p]utem se prikaza pred njim jedna prikaza, ali on joj se i ne začudi; slutio je već da tako mora i biti. U onaj čas kad se na Sijenskom trgu poklonio drugi put i okrenuo na lijevu stranu, osmotri pedesetak koračaja od sebe Sonju. Sakrila se za jednu od onih daščara na trgu, prati ga, dakle, na cijelom tužnom putu!“ (Dostojevski 470). Naime, kao što je Bogorodica Marija pratila svog sina Isusa Krista na njegovom križnom putu, tako i Sonja sada prati Raskolnikova na njegovom „križnom“ putu. Nadalje, kao što kršćani nazivaju Mariju Bogorodicom ili majkom Božjom, tako i zatvorenici u Sibiru „skidaju kape, svi je pozdravljaju: 'Majčice Sofja Semjonovna, majko naša, blaga i milostiva!' (...)“ (Dostojevski 487).

Sonjin lik izuzetno je važan i za razvoj sižea jer upravo Sonja potiče Raskolnikova na promjenu i obnavlja mu vjeru u Boga time što žrtvuje sebe za njegovo spasenje tako da „Raskolnikov osjeti i shvati u taj čas, zauvijek, da je Sonja sada s njime za sve vijeke i da će krenuti za njim i na kraj svijeta, kamo god mu odredi sudbina“ (Dostojevski 470). S obzirom na to da Sonja žrtvuje sebe za Raskolnikovljevo spasenje, Blake je čak uspoređuje i s Isusom Kristom koji je tako žrtvovao sebe za druge (267). Ona predstavlja negiranje načela odgovorna za ubojstva, odnosno negiranje Raskolnikovljeve teorije, za razliku od Svidrigajlova koji ih svojim razvratnim životom potvrđuje, odnosno predstavlja porazne posljedice tih načela (Wasiolek 1959, 134). Sonja predstavlja istinski simbol Raskolnikovljevog preporoda, dok Aljona Ivanovna predstavlja lažni (134). Raskolnikov tokom cijelog romana balansira između racionalnosti načela, koje predstavlja ubojstvo, i iracionalnosti, koje pak predstavlja priznanje, odnosno preporod. Upravo taj balans predstavljaju Sonja i Svidrigajlov, odnosno Lizaveta i Aljona Ivanovna. Wasiolek dijeli roman na dva dijela: prvi dio predstavlja dominaciju agresivnosti i racionalnosti, dok u drugom agresivnost zamjenjuje submisivnost, to jest, iracionalnost (134). Sonja kao predstavnik submisivnosti u drugom dijelu romana polako vodi i usmjerava Raskolnikova prema priznanju i uskrsnuću. Njezino rješenje jasno je od početka romana, a uključuje priznanje, pokajanje, preporod i početak novog života (Knapp 135), no njezin utjecaj ne može spasiti Raskolnikova sve dok u njemu postoji i druga, agresivna strana. Primjer toga je činjenica da Raskolnikov tek nakon saznanja o Svidrigajlovljevoj smrti prihvaća svoju submisivnu stranu. Naime, nestankom agresivne strane osobnosti, u Raskolnikova više nema dualnog uma. No, ni tada Raskolnikov u potpunosti ne odbacuje svoja racionalna načela što je vidljivo iz njegovog ponašanja prema Sonji tijekom njegovog boravka u zatvoru u Sibiru.

Sonja (submisivnost) ga je i dalje istovremeno i odbijala i privlačila: Raskoljnikov „nije ni mario za njene posjete, pa se gotovo i ljutio na nju, te je bio šutljiv i gotovo grub prema njoj, ali na kraju su mu se ti sastanci prevratili u naviku i gotovo u potrebu (...)“ (Dostojevski 483). Međutim, zbog Sonjine predanosti, ljubavi i snage koje mu je pružala, Raskoljnikov na kraju ipak u potpunosti odbaci svoja načela i tek tada doživi potpuno uskrsnuće („U očima joj zasine beskrajna sreća; razumjede i ne sumnja više da je on voli, beskrajno voli i da je, napokon, kucnuo taj čas...” [Dostojevski 490]).

3.2. Lizaveta

Sa Sonjom je usporediva Lizaveta Ivanovna, polusestra lihvarice Aljone Ivanovne. Poput Sonje je izuzetno pokorna i poslušna, skromna, konzervativna, slijedi pravila i zakone i ne teži promjenama u životu. Zbog pokornosti je poput Sonje i grješna. Međutim, za razliku od Sonje, koja je bila prisiljena žrtvovati se za obitelj, Lizaveta se ne žrtvuje, već je drugi iskorištavaju zbog pokornosti i naivnosti. U razgovoru kojega Raskoljnikov prisluškuje, student se „čudio i smijao (...) tome što je Lizaveta svaki čas trudna. 'Ta ti veliš da je ona nakaza?' – napomenu časnik. 'Jest, garava je kao preobučeni vojnik, ali da znaš, nakaza nije nipošto. U nje su tako dobro lice i oči. Još kako. Mnogima se sviđa – to je dokaz. Tako je mirna, krotka, smjerna, zadovoljna, sa svime zadovoljna. A smiješak joj je čak vrlo lijep“ (Dostojevski 62). Nadalje, obje su trpjele zlostavljanja. Sonju je fizički, a na neki način i psihički zlostavljala maćeha Katerina Ivanovna, dok je Lizaveta bila „visoka, nezgrapna, plašljiva i tiha djevojka, gotovo idiotkinja, u dobi od trideset i pet godina, potpuna ropkinja svoje sestre, pred kojim dršće i od koje čak trpi batine“ (Dostojevski 59). Bespomoćnost dviju junakinja Marchant opisuje kao „bespomoćnost nalik na dječju“ (7). Osim na navedeno obiteljsko zlostavljanje, ta se bespomoćnost jednako odnosi i na izraz Lizavetinog lica prije smrti („On navali na nju sjekirom; a ona naprci usne tako žalostivo, kao mala djeca kad se uplaše nečeg te upilje oči u ono što ih plaši i spremaju se da zaviču.“ [Dostojevski 74]) i Sonjinog u trenutku kada joj Raskoljnikov priznaje da je ubio Lizavetu: „Čim je to izrekao, opet mu zaledi dušu onaj pređašnji poznati osjećaj: gleda nju, a odjednom kao da je u njenu licu ugledao Lizavetino lice. Jasno je zapamtio izražaj Lizavetina lica kad joj se približavao sa sjekirom, a ona uzmicala od njega prema zidu, posve djetinjski zaprepaštena lica (...)“ (Dostojevski 368).

Saznajemo i da su Sonja i Lizaveta bile prijateljice, a zbog njihove duhovnosti Raskolnikov ih je obje nazvao jurodivima, odnosno u Velikanovićevoj prijevodu luđakinjama („Ti si bila Lizavetina prijateljica?' 'Jesam... Ona je bila pravednica... dolazila mi je... ponekad... nije se moglo... Čitala sam s njom... razgovarala. Ona će ugledati Boga.' Čudno su mu zazvučale te knjiške riječi, i evo opet novosti: neki tajnoviti sastanci s Lizavetom, a ove dvije su luđakinje.“ [Dostojevski 292]). Djevojke su zajedno čitale Lizavetin Novi zavjet, koji Raskolnikova prati u Sibir, pa su čak i razmijenile križić i ikonicu. Ti simbolički činovi dovode ih u interpretativno zanimljive odnose jer Sonja poklanja Raskolnikovu svoj križ, a njoj je „ostao drugi, bakreni, Lizavetin. S Lizavetom sam zamijenila križ: ona mi je dala svoj križ, a ja njoj svoju ikonicu. Sada ću ja nositi Lizavetin križ, a ovaj evo tebi (...)“ (Dostojevski 378). Križić koji su razmijenile Sonja i Lizaveta s jedne strane zapravo služi kao simbol njihovog prijateljstva, odnosno međusobne potpore u trenucima nesreće i patnje, dok s druge strane označava Sonjino žrtvovanje za Raskolnikovljevo spasenje (Johae 245). Naime, u trenucima patnje one međusobno pomažu jedna drugoj „nositi križ“, a kasnije, kao što je pomagala nositi Lizaveti njezin križ, tako pomaže Raskolnikovu da nosi njegov i cijeli svoj život posvećuje njegovom spasenju.

Lizavetina pokornost, plašljivost, ali i nedostatak „glasa“, odnosno tipične osobine submisivnih likova, više su nego očite. Poput većine ženskih likova u romanu prikazana je kroz oči muških likova. Ne pojavljuje se često i čitatelj o njoj saznaje od muških likova kao što su Raskolnikov ili student čiji razgovor s činovnikom Raskolnikov prisluškuje u krčmi. Međutim, unatoč rijetkim pojavama, njezina je uloga u romanu izuzetno važna. Kao prvo, Lizavetin i Raskolnikovljev susret na Sijenskom trgu jedan je od najvažnijih aspekata ubojstva. Naime, pri tom susretu Raskolnikov iznenada i neočekivano saznaje vrijeme kada će Aljona biti sama kod kuće i „[n]i o čemu nije razmišljao, i nije ni mogao razmišljati; ali je cijelim svojim bićem odjednom osjetio da u njega nema više slobode rasuđivanja, ni volje, i da je sve odjednom i zauvijek odlučeno. Naravno sve da je godine i godine izgledao zgodnu priliku za svoj naum, ni onda ne bi mogao računati na sigurno, na sigurniji korak prema ostvarenju tog nauma nego što je bio ovaj koji je iznenada sada iskrso“ (Dostojevski 60). Također se čudio

svagda, gotovo praznovjerno, jednoj okolnosti koja zapravo nije bila vrlo neobična, ali mu se kasnije vazda činila unaprijed određenom sudbinom. (...) [N]ikako nije mogao da razumije, ni da objasni sam sebi, zašto se nije, ovako umoran i izmučen, vratio kući najkraćim i najprećim putem (...) nego se vratio preko Sijenskog trga, preko kojega

nije morao uopće ići. (...) [Z]ašto se takav važan, takav po njega odlučan i u isti mah isto takav potpuno slučajan susret na Sijenskom trgu desio baš sada (...) u takvom duševnom raspoloženju, i upravo u takvim prilikama, u kojima je jedino i mogao taj susret najodlučnije i najkonačnije djelovati na svu njegovu sudbinu? (Dostojevski 58)

Važnost Lizavetinog i Raskolnikovljevog susreta je upravo u tome što je ubojstvo prije njega bilo samo ideja o kojoj je Raskolnikov razmišljao, bez prevelikih izgleda da bi se ono moglo zaista ostvariti. Međutim, susret sve mijenja. U tom času Raskolnikov shvaća da više nema izbora te da se ubojstvo mora dogoditi.

Na Lizavetin snažan utjecaj na razvoj sižea osvrnuo se Peter Marchant. Naime, bez obzira na to što Raskolnikova očito muče ubojstva koje je počinio, tijekom cijelog romana on zapravo uopće ne razmišlja o Lizaveti. Prisjeti je se samo tri puta, no ta tri puta imaju izuzetnu važnost (Marchant 7). Prvi put to biva u deliriju prije trećeg sna u kojem je opet u staričinom stanu i pokušava je ubiti, no ne uspijeva, a ona se grčevito smije. Tada je otvoreno povezuje sa Sonjom: „Oh, kako ja sada mrzim tu babu! Da se probudi, ubio bih je zacijelo i po drugi put! Bijedna Lizaveta! Zašto se ona tu našla!... Ali, začudo, da na nju gotovo i ne mislim, kao da je nisam ni ubio!... Lizaveta? Sonja! Bijedne, krotke, krotkih očiju (...)“ (Dostojevski 246). I preostala su dva puta povezana sa Sonjom. Drugi put je se sjeti kada odlazi Sonji reći istinu o ubojstvu. Odluči da „mora kazati Sonji tko je ubio Lizavetu, a predosjeća strašnu patnju (...)“ (Dostojevski 363). Posljednji je se, treći put sjeti kada Sonji ispovijeda istinu o ubojstvu: „Čim je to izrekao, opet mu zaledi dušu onaj pređašnji poznati osjećaj: gleda nju, a odjednom kao da je u njenu licu ugledao Lizavetino lice. Jasno je zapamtio izražaj Lizavetina lica kad joj se približavao sa sjekirom (...). Gotovo se isto tako vlada sada i Sonja“ (Dostojevski 368). Dakle, prvi put ga Lizavetine oči asociraju na Sonju, drugi put odlučuje da Sonji mora reći istinu o Lizavetinom ubojstvu, dok ga treći put Lizaveta i njezino ponašanje u trenutku ubojstva asociraju na Sonju. Međutim, Marchant zamjećuje da odmah nakon trećeg prisjećanja Raskolnikov opet zaboravlja na Lizavetu (7) pa kada objašnjava Sonji razloge za ubojstvo spomene jedino Aljonu, odnosno „ja sam, Sonja, ubio samo uš, beskorisnu, gadnu, škodljivu“ (Dostojevski 373). Nakon toga Raskolnikov se više ne prisjeća ni Lizavete ni njezina ubojstva, a spomene je još samo kada Ilji Petroviču na policiji priznaje ubojstvo riječima: „Ja sam to onda ubio sjekirom staricu činovnikovicu i sestru njenu Lizavetu, i orobio“ (Dostojevski 475).

Marchant zaključuje da je izuzetno čudno kako Raskolnikov tako lako zaboravlja Lizavetu, a tako snažno je povezuje sa Sonjom, kao što je čudno i da Sonja odjednom

zaboravlja užasno ubojstvo svoje prijateljice (7). Stoga Marchant uvodi princip krivnje, ljubavi i mržnje kako bi objasnio Raskolnikovljevo i Sonjino ponašanje: Raskolnikov osjeća krivnju jer financijski ovisi o ljudima koje voli i misli da ih na taj način polako uništava pa ih počinje mrziti (12). Na primjer, očito je da Raskolnikov voli svoju majku i sestru, no u isto vrijeme počinje ih mrziti jer zna da se Dunja udaje za Lužina, a majka prodaje svoje stvari samo kako bi njemu pomogla („Mati, sestra, koliko sam ih volio! Zašto ih sada mrzim? Jest, fizički mrzim; ne mogu ih trpjeti uza se.“ [Dostojevski 246]). Raskolnikov može voljeti samo bespomoćne i beznadne, kao što su Sonja i njegova pokojna zaručnica. Odnosno, voljeti može samo one koje ne može uništiti, jer čim osjeća da ih uništava, počinje ih mrziti, pa zbog toga Marchant uspoređuje Raskolnikova s preopterećenom kobilicom (12). Što se pak tiče Raskolnikova i Lizavete, Marchant zaključuje da je on tako lako zaboravlja jer njezina smrt ne odgovara principu krivnje, ljubavi i mržnje (12). Drugim riječima, Raskolnikov je zaboravlja jer nije vezan za nju, ne ovisi o njoj pa je ni ne može uništiti. Međutim, bez obzira na tu činjenicu, Lizaveta i njezino ubojstvo nesumnjivo su važni aspekti Raskolnikovljevog puta prema uskrsnuću i obnovi vjere.

3.3. Dunja

Avdotja (Dunja) Romanovna Raskolnikova, sestra Rodiona Romanoviča Raskolnikova, treći je važan submisivni lik u romanu, no u mnogočemu je različita od prethodnica. Poput ostalih junakinja, i ona dobiva svega nekoliko prilika da izrazi svoje mišljenje, dok u ostalim slučajevima o njoj i o njezinom životu čitatelj saznaje od muških likova kao što su Raskolnikov, Lužin, Svidrigajlov i Razumihin. Međutim, u tim rijetkim trenucima kada ipak ima priliku izraziti svoje mišljenje, Dunja pokazuje da nije tipična submisivna junakinja, kao što su Sonja i Lizaveta. Dunja jeste pokorna i poslušna mlada djevojka koja vjeruje u zakone i pravila, no, za razliku od Sonje koja žrtvuje sebe za Raskolnikovljevo spasenje, Dunja odbija učiniti to isto za Svidrigajlova. Također, kada puca na Svidrigajlova, Dunja pokazuje da ima i mračnu stranu, za razliku od Sonje koju je sam Raskolnikov nazivao sveticom. Dunjina mračna strana skrivena je tako duboko u njoj da je ni ona sama nije svjesna: „Dunja spusti revolver i zagleda se u Svidrigajlova, ali ne u strahu, nego u nekoj pustoju dvoumici. Kao da više ni sama ne razumije šta je učinila i šta se to zbiva“ (Dostojevski 444). Upravo ta mračna strana razlikuje Dunju od tipičnih submisivnih likova, bez obzira na to što nije bila dovoljno jaka da ubije (Peace 92).

Proanalizira li se Raskolnikovljeva teorija podjele ljude na uši i Napoleone, moglo bi se zaključiti da Dunja nije uš, već da ima i neke karakteristike Napoleona, što je vidljivo upravo u pokušaju ubojstva kada se odluči suprotstaviti Svidrigajlovu i sama pobrinuti za svoju nesreću. Međutim, ako uzmemo u obzir Raskolnikovljev zaključak da je i on sam uš bez obzira na to što je ubio, onda ova teorija o Dunji propada. Henry Russell tvrdi da Dunja nije Napoleon, jer nije spremna raditi zlo u ime dobra (236). Drugim riječima, iako bi svijet bez Svidrigajlova bio puno bolji, Dunja vjeruje da o životu i smrti ne odlučuje ona, već Bog. Prema Russellu, i sam Svidrigajlov je sretan što Dunja nije spremna počiniti zlo (236), jer nakon što je Dunja bacila revolver, Svidrigajlovu je „[o]djednom odlanulo u srcu, a nije to bila samo tjeskoba smrtnog straha; teško da ga je osjećao u taj čas. Bilo je to izbavljenje od drugog, bolnijeg i mračnijeg osjećaja, koji on ne bi mogao ni sam odrediti zapravo“ (Dostojevski 444). Naime, upravo taj „bolni i mračni osjećaj“ odnosi se na Svidrigajlovljev strah da Dunja ne postane poput Napoleona, odnosno osoba koja će svoja nedjela opravdavati dobrim namjerama.

Nadalje, iako nije spremna žrtvovati se za Svidrigajlova, za Raskolnikova je tu žrtvu ipak spremna podnijeti. Već na samom početku romana saznajemo da Dunja planira udaju za Lužina samo kako bi financijski pomogla majci i bratu. Iako Dunja to poriče, pa bi je čak mogli nazvati „tihom dobrotvorkom“, jasno je da je kao i Sonja spremna žrtvovati sebe za obitelj. Razlika između Sonjine i Dunjine žrtve može se objasniti Dunjinom riječima: „U jednu riječ, udajem se za Petra Petroviča zato jer od dva zla odabirem manje“ (Dostojevski 207). Naime, Sonja je morala ući u svijet prostitucije kako bi pomogla obitelji, dok Dunja to može izbjeći birajući manje zlo, odnosno Lužina. Međutim, Raskolnikov joj to ne dopušta, što bi se moglo objasniti Marchantovim principom krivnje, ljubavi i mržnje. Kao što je već navedeno, Raskolnikov osjeća krivnju što financijski ovisi o sestri, stoga je počinje mrziti. U slučaju Dunjine udaje za Lužina, Raskolnikov vjeruje da bi ona u potpunosti uništila svoj život samo kako bi pomogla njemu. Stoga je radije mrzi i tjera od sebe, nego da bude odgovoran za njezino uništenje. Raskolnikov saznaje za Dunjine zaruke čitajući majčino pismo i odmah im se usprotivi jer shvaća da Dunja pristaje samo zbog njega („Tog braka neće biti dok ja živim, i nek gospodin Lužin ide do đavola!“ [Dostojevski 40]). Pismo, odnosno Dunja u tom trenutku ima veliku važnost za siže romana jer nakon saznanja o zarukama Raskolnikov po prvi puta ozbiljno razmišlja o ubojstvu Aljone Ivanovne (Welch 140):

Odjednom se trgne: u glavi mu sine misao, i to opet jedna jučerašnja. Ali se nije trgnuo zato što mu je u glavi sinula ta misao. Znao je, predosjećao je da će mu svakako „sinuti“, i čak ju je čekao; a ta misao nije bila nipošto jučerašnja. Ali razlika je bila u tom što je prije mjesec dana, pa još i jučer, bila sam sanjarija, a sada... sada mu se iznenada javila, ali ne kao sanjarija, nego u nekom novom, groznom i sasvim nepoznatom obliku, i on je odjedanput spozna... Grunulo ga u glavu i pred očima mu se smračilo. (Dostojevski 45)

Nakon majčinog pisma Raskolnikov na ulici susreće mladu pijanu djevojku koju prati stariji čovjek. Taj susret ima veliki utjecaj na junaka i ubojstvo jer Raskolnikov povezuje djevojku i starijeg čovjeka s Dunjom i Svidrigajlovom. Naime, Raskolnikova muči činjenica da će Dunju snaći ista sudbina kao i tu djevojku u slučaju raskida zaruka s Lužinom, a s druge strane svjestan je i da joj ni brak neće pomoći („A što onda ako i Dunječka nekako zapadne u taj procent!... Ako ne u taj, a ono u drugi!“ [Dostojevski 49]). Stoga, Raskolnikov u tom trenutku ne vidi drugi izlaz nego ubiti Aljonu Ivanovnu i pomoći sestri i majci, ali i sebi. Također, zbog brige o Dunjinoj budućnosti, Raskolnikov razmišlja o još jednom ubojstvu. Naime, nakon što Svidrigajlov otvoreno prizna Raskolnikovu da zna njegovu tajnu i predloži mu da nagovori Dunju da se sastane s njim, Raskolnikov u očaju da oslobodi i sebe i Dunju razmišlja o ubojstvu Svidrigajlova (Welch 141): „Raskolnikov je bio toliko klonuo za to vrijeme, za mjesec dana, da ovakva pitanja nije više znao rješavati drugačije nego jednim jedinim zaključkom: 'Onda ću ga ubiti', pomisli on u ledeno očajanju“ (Dostojevski 415).

Raskolnikovljeva dualna osobnost vidljiva je iz njegovog ponašanja prema Dunji. U trenucima kada brine o Dunjinoj budućnosti i pokušava je spasiti, kao u gore navedenim slučajevima, vidljiva je Raskolnikovljeva submisivna strana. Submisivna osobnost redovito se izmjenjuje s agresivnom, stoga se čini da u nekim trenucima Raskolnikov ne mari za Dunju. Primjerice, u početku razgovora o zarukama Raskolnikov im se žustro protivi, no nakon nekog vremena mijenja priču i govori: „Čemu sva ta vika? Udaj se za koga hoćeš!“ (Dostojevski 208). Dunja mu se u tim trenucima gadi isto kao i Lužin. Međutim, nakon raskida zaruka Raskolnikov prestaje povezivati Dunju s Lužinom i postaje blaži prema njoj („Ne nije bio hladan prema njoj. Bio je jedan trenutak (posljednji) kad ga je spopala očito strahovita želja da je zagrli i da se *oprosti* s njom, pa i da joj rekne, ali se nije odlučio ni da joj pruži ruku.“ [Dostojevski 381-382]). Bez obzira na Raskolnikovljevo ponašanje, očito je da voli sestru i da je upravo ljubav prema njoj, odnosno briga za njezinu budućnost i dobrobit jedan od ključnih razloga ubojstva Aljone Ivanovne i Lizavete.

3.4. Marmeladov

Semjon Zaharič Marmeladov četvrti je submisivni lik u romanu. Bivši je činovnik, pijanac, otac Sonje Marmeladove, odgovoran za siromaštvo svoje obitelji i na neki način odgovoran i za Sonjinu žutu kartu. Raskolnikov ga susreće nakon probnog odlaska k Aljoni. Kao tipični submisivni lik pokoran je, poslušan i neambiciozan. Iako nekoliko dana prije prvog susreta s Raskolnikovom dobije posao, zbog svoje slabosti (alkohol) potroši posljednje novce i dobije otkaz, što još više gurne njegovu obitelj u siromaštvo. Upravo je Marmeladov prva veza između Raskolnikova i Sonje te glavni izvor podataka o Sonjinom životu i žrtvovanju. Svrstava se, dakle, u one muške likove koji čitatelja izvješćuju o životu ženskih likova, u ovom slučaju o Sonjinu i životu Katherine Ivanovne.

Edward Wasiolek smatra Marmeladova Raskolnikovljevim dvojnikom (2006, 55)³ što je onda i razlog Raskolnikovljeva suosjećanja s Marmeladovom i interesa koji za njega pokazuje. U romanu se ta veza ističe: „Dešava se da se sastanemo s ljudima koje i ne poznajemo i za koje se počinjemo zanimati od prvog pogleda, nekako odjednom, iznenada, prije no što izustimo i jednu riječ. Baš ovakav dojam učinio je na Raskolnikova ovaj gost što je sjedio podalje i nalikovao na otpuštena činovnika“ (Dostojevski 15). Wasiolek ih naziva dvojnicima upravo zato što ih društvo odbacuje i jer su obojica na neki način mazohisti (2006, 55). Naime, Raskolnikov nakon ubojstva želi da ga otkriju, ali se ne želi sam predati te se radije muči i psihički uništava, dok, s druge strane, Marmeladov u potrazi za samopoštovanjem povrjeđuje sebe i sve koje voli (55). Kako bi pridobio poštovanje i divljenje Katherine Ivanovne, Marmeladov u početku pokušava pronaći posao i ostati trijezan, međutim, nakon njezine nezainteresiranosti, odnosno manjka poštovanja za kojim on toliko žudi, odlučuje privući njezinu pažnju krađom, pijanstvom i samouništenjem (55). Odnosno, Marmeladovljevim riječima: „I cijelu godinu dana vršio sam svoju dužnost pošteno i sveto i nisam ni dirnuo ovo (on upre prstom u staklenicu), jer sam osjećajan čovjek. Ali ni time nisam mogao da ugodim“ (Dostojevski 19). Ni Katerina Ivanovna u takvoj situaciji puno ne pomaže jer umjesto da prihvati novi život još uvijek pati za starim te frustracije iskaljuje na Marmeladovu. To priznaje sam Marmeladov u razgovoru s Raskolnikovom: „Potkraj ju je i tukao; ona mu to, doduše, nije opraštala, što u tančine znam i po dokumentima, ali se još i danas sjeća njega sa suzama i mene kori njime, a ja to volim, volim, jer ona bar u uobrazilji gleda svoju nekadašnju sreću“ (Dostojevski 19).

³ Dvojnik u bahtinovskom smislu, kakvi nastaju zbog dominantnog principa „dvostranog osvetljavanja glavne teme“ (Bahtin 1967, 100), kakvih je u ovom romanu mnogo.

Richard Peace pak tvrdi da Marmeladovljeva poniznost ima i mračnu stranu. Naime, priznanje kao simboličan čin poniznosti submisivnih likova kod Marmeladova postaje suptilno oružje agresivnosti (93). Drugim riječima, kod submisivnih likova priznanje je neka vrsta olakšanja, dok je kod Marmeladova ono izljev agresivnosti. Razgovor između Raskolnikova i Marmeladova u krčmi zapravo je Marmeladovljevo priznanje, no zanimljivo je da Raskolnikov i ostali slušatelji pritom osjećaju nelagodu jer način na koji Marmeladov kazuje svoju priču podsjeća na suptilan napad na njih (93) („Raskolnikov ga je slušao pažljivo, ali patnički. Ljutio se što je svrnuo ovamo“ [Dostojevski 23]). Peace još dodaje da Marmeladov zapravo nije ponizan, već je samo karikatura poniznosti, za razliku od Sonje čija poniznost je iskrena (93). S njim je suglasan i Russel koji – uzmemo li poput njega da je Marmeladovljeva smrt samoubojstvo – zaključuje da se Marmeladov lišava života jer se ne želi uzdići iznad svoje lažne poniznosti koju tako lako i na sve strane pokazuje (234).⁴ Drugim riječima, umjesto da prihvati krivnju za svoju nesreću, bira smrt i na taj način krivnju prebacuje na druge. No, Russell zaključuje da čak ni smrt ne može izbaviti Marmeladova od agonije koju proživljava u trenutku kada na smrtnoj postelji ugleda Sonju (234): „Neko je vrijeme gledao kćer neobičnim pogledom, kao da je ne poznaje. A nije je još nikad vidio u ovakvoj odjeći. Iznenada je prepozna, poniženu, ubijenu, nagizdanu, zastiđenu, kako ponizno čeka da i na nju dođe red da se oprost s ocem koji umire. Beskrajan mu se jad javi na licu. 'Sonja! Kćeri! Oprosti!'“ (Dostojevski 166). Tada je prvi puta vidi kao prostitutku, shvaća da je njezina prostitucija njegova krivica, a njegova poniznost i pokora prvi puta u životu postaju iskrene. Ukoliko je Marmeladov samoubojica, može ga se smatrati Svidrigajlovljevim dvojnikom zato što obojica biraju smrt umjesto života (235). Kada pri kraju života shvate vlastitu krivicu, umjesto da pokušaju ispraviti vlastite pogreške, radije počine samoubojstvo.

Marmeladovljev lik ima veliki utjecaj na Raskolnikova. Kao prvo, Raskolnikov koristi Marmeladovljevu bijedu kao dokaz vlastite teorije (Rowe 291). Drugim riječima, Marmeladovljeva tragična sudbina služi Raskolnikovu kao opravdanje za ubojstvo. Naime, Raskolnikov vjeruje da će on i njegova obitelj završiti isto kao Marmeladov i njegova obitelj, stoga u ubojstvu vidi izlaz iz tragične sudbine. Nadalje, Raskolnikovljev mazohizam potječe upravo od Marmeladova. Slijedeći Marmeladovljev primjer samouništenja, Raskolnikov se tijekom cijelog romana psihički muči i kažnjava u nadi da će mu grijesi biti oprosteni. Stoga zaključujemo da obojicu junaka karakterizira velika želja za patnjom i samouništenjem (Beebe 156). Međutim, Marmeladovljeva smrt ima još veći utjecaj na Raskolnikova nego

⁴ Zanimljiva je u tom pogledu i podudarnost između načina na koji stradava Marmeladov i slučaja kada na Raskolnikova poslije prvoga sna naleti kočija.

njegova patnja. Wasiolek zaključuje da krv Aljone Ivanovne i Marmeladova simbolizira smrt starih načela i rađanje novih (1959, 134). Tokom romana Raskolnikov samo dva puta biva uprljan krvlju: prvi put Aljoninom prilikom ubojstva, a drugi put Marmeladovljevom tijekom prijenosa njegovog tijela u stan Katerine Ivanovne (Wasiolek 1959, 134). Za Raskolnikova krv je simbol smrti, ali i života, stoga Aljoninu krv povezuje sa smrću vlastitih načela, a Marmeladovljevu s rađanjem novih načela (134). Naime, nakon ubojstva Aljone Ivanovne Raskolnikov polako počinje uviđati da ipak nije Napoleon i njegova načela umiru. Krivnja koju osjeća zbog ubojstva vodi mislima o samoubojstvu. Prije Marmeladovljevog samoubojstva Raskolnikov na mostu i sam razmišlja o okončanju vlastitog života, no nakon Marmeladovljeve smrti Raskolnikov shvaća da smrt nije rješenje, pa umjesto smrti odabire život:

„Dosta je!“ izgovori on odlučno i svečano, „gubite se tlapnje, varava strašila, utvare!... Postoji život! Zar ja ono maloprije nisam živio? Moj život nije ipak umro zajedno sa starom babom! Carstvo joj nebesko bilo, pa – dosta je, majčice, vrijeme je smiriti se! Sada je carstvo razbora i svjetlosti! I... volje, i snage... i da vidimo sada! Da se omjerimo sada!“ priklopi on ponosno, kao da se obraća nekoj mračnoj sili i izaziva je. „A ja sam eno već voljan bio da živim na aršinu prostora!“ (Dostojevski 168-169)

Iz tog razloga zaključujemo da je Marmeladov, odnosno njegova smrt uzrok Raskolnikovljevom prvom koraku prema poniznosti i konačnom uskrснуću.

4. Agresivni likovi

Uz agresivne likove vezuju se inteligencija, inovativnost, ambicioznost, oholost, naprednost i slično, pa, prema Raskolnikovljevoj teoriji, možemo zaključiti da oni nose u sebi elemente „neobičnih“ ljudi. Donose zakone kojima se pokoravaju submisivni, odnosno „obični“ ljudi. S obzirom na to da donose zakone, imaju ih pravo i kršiti, pogotovo ako smatraju da time doprinose čovječanstvu. U romanu *Zločin i kazna* tri lika odgovaraju definiciji agresivnih likova, a to su Svidrigajlov, Lužin i Aljona Ivanovna.

4.1. Svidrigajlov

Arkadij Ivanovič Svidrigajlov naizgled je ambivalentan lik kojega s jedne strane karakteriziraju oholost, cinizam, egoizam, razuzdanost i zloba, a s druge inteligencija, duhovitost, šaljivost, pa čak i ljubaznost. Victor Terras zaključuje da Svidrigajlovljevo ponašanje ovisi o njegovom raspoloženju, pa stoga ne čudi da je Svidrigajlov u jednom trenutku ciničan i ohol, dok je u drugom tolerantan i pun razumijevanja (195). Kao tipični agresivni lik slijedi svoje želje i hirove koji vode ili odvratnim zločinima ili dobrim djelima (195) te je stoga kontradiktoran antagonist u kojem se zloba skriva iza fasade džentlmena (202). U Svidrigajlovu su povezane dvije osobine koje su odgovorne za njegova hirovita i odvratna nedjela, a to su iznimna moć i puki hir, što je zorno u njegovom ponašanju prema Dunji (Nuttall 7). Naime, u početku je Svidrigajlovljelo ponašanje prema njoj bilo podrugljivo i šaljivo, a slijedilo ga je zavođenje koje je na kraju prešlo u kavalirstvo (7).

Takva izmjena u ponašanju zapravo predstavlja junakov plan zavođenja. I Aljona Ivanovna i Svidrigajlov pripadaju skupini nemilosrdnih i egoističnih likova, no za razliku od Aljone, Svidrigajlov iskorištava submisivne likove kako bi zadovoljio požudu, dok Aljona to radi iz čiste škrtosti (Peace 82). Zanimljivo je i da se Svidrigajlov uopće ne kaje za svoja nedjela i nema grižnju savjesti. Kad Raskolnikovu otvoreno govori o svojim nedjelima, uključujući i zavođenje njegove sestre, umjesto da pokaže kajanje, izjavljuje da je i on „čovjek, et nihil humanum... u jednu riječ, da sam i ja podoban pomamiti se i zavoljeti (što se, naravno, i ne zbiva po mojoj volji), i onda se sve objašnjava najprirodnijim načinom“ (Dostojevski 252). Richardson smatra da je nazvati Svidrigajlova misterioznim podcjenjivanje (541). Teatralan je, a glavne su mane njegova karaktera „pretjerana senzualnost“ i „egzistencijalna dosada“ (540). Drugim riječima, Svidrigajlova se može opisati ženskarom, a

očito je da su njegova ljubav prema ženama i stalna požuda zapravo rezultat egzistencijalne dosade.

Prvi put se u romanu pojavljuje u pismu koje majka šalje Raskolnikovu, iz kojega čitatelj saznaje zastrašujuće stvari o Svidrigajlovljevoj zlobi. Međutim, Nuttall smatra da Svidrigajlov kao ubojica i silovatelj nije tako jezovit kao kada je gledatelj i slušatelj: Svidrigajlov je uvijek na pravom mjestu u pravo vrijeme te sve čuje i vidi (8). Nevjerojatno je te skoro natprirodno da je upravo Svidrigajlov bio Sonjin susjed i čuo Raskolnikovljevu ispovijed („A međutim je za sve to vrijeme na vratima u toj praznoj sobi stajao gospodin Svidrigajlov i, pritajivši se, prisluškivao.“ [Dostojevski 297]). Prema Terrasu Svidrigajlovljeva je najvažnija uloga u romanu pokazati da dobra djela prije smrti ne opravdavaju sva nedjela počinjena za života (203). Uzmemo li da je u slučaju Marmeladovljeve smrti riječ o samoubojstvu i usporedimo li ga u tom slučaju sa Svidrigajlovljevim, možemo zaključiti da su potpuno oprečna jer Marmeladov na smrti priznaje svoju krivnju za razliku od Svidrigajlova koji je i na samrti poriče. Stoga Marmeladov umire u Božjoj milosti, dok Svidrigajlov umire u prokletstvu, iz čega se može zaključiti da spasenje ovisi o emocionalnom stanju osobe, a ne o broju dobrih djela koje osoba učini prije smrti (203).

Također, Svidrigajlov je cijeli svoj život živio prema nihilističkim načelima, pa ne čudi da nema grižnju savjesti i da se – do samoga kraja – ne kaje za svoja nedjela. Drugim riječima, Svidrigajlov nema grižnju savjesti jer cijeli život negira nedjela. Međutim, Dunjin pokušaj ubojstva ga mijenja. U trenutku tog pokušaja ubojstva Svidrigajlova obuzme čista ljubav i poništi cijeli njegov nihilistički svijet te ga je upravo ona mogla spasiti od njega samoga (Russell 236). Nakon tog događaja Svidrigajlov shvaća da nije vrijedan Dunje pa je iz tog razloga i pušta: „Prođe časak užasne, nijeme borbe u Svidrigajlovljevoj duši. Neopisivim je pogledom pogledao Dunju. Onda trgne ruku, okrene se, ode brzo do prozora, okrene se i stane preda nj“ (Dostojevski 445). Važno je reći da se tada prestaje skrivati iza zlobe i lažne snage te, poput Raskolnikova, postaje slab. Međutim, svjestan svog zla, umjesto da se podčini pravdi i Božjoj milosti, počinu samoubojstvo kao zadnji čin poricanja (Russell 237).

Prva i najočitija sličnost između Raskolnikova i Svidrigajlova je činjenica da su oboje ubojice. Naime, Raskolnikov je ubio Aljonu Ivanovnu i Lizavetu Ivanovnu, dok je Svidrigajlov otrovao Marfu Petrovnu, a neposredno je kriv i za samoubojstvo četrnaestogodišnje djevojčice koju je silovao. Nadalje, i Raskolnikov i Svidrigajlov sanjaju svoje žrtve ili im se one priviđaju. Raskolnikov sanja da ponovno ubija Aljonu Ivanovnu, no

ovaj put to mu ne uspijeva. Svidrigajlovu se njegova žrtva, Marfa Petrovna, priviđa nekoliko puta, dok drugu žrtvu, četrnaestogodišnju djevojčicu, sanja noć prije samoubojstva. Također, iako se u početku čini da, za razliku od Raskoljnikova, Svidrigajlov nema grižnju savjesti zbog svojih zločina, na kraju mu kao i Raskoljnikovu ponestane snage da živi u svijetu koji je zagadio svojim zločinima te poćini samoubojstvo (Russell 237). Stoga možemo zaključiti da junaci dijele grižnju savjesti koja se javlja zbog poćinjenih zloćina.

Nadalje, obojicu karakteriziraju visoka inteligencija i sklonost intelektualnomu, što se može zaključiti po njihovim razgovorima koji se većinom tiću nekih filozofskih i socijalnih tema. Kao što je Raskoljnikov razvio teoriju o podjeli ćovjećanstva, tako i Svidrigajlov razvija teorije o ženama pa ga R. E. Richardson naziva „psihologom-amaterom“. Naime, Svidrigajlov je razvio ideju o ženskom ponašanju koja sugerira da su žene „osjetljivije na drskost, sažaljenje i laskanje“ (Richardson 545-546).⁵ Osjetljivije su od muškaraca, pa i u njegovoj teoriji postoji nekakav vertikalni odnos jaćih i slabijih. Obojica preziru društvo, imaju jako malo prijatelja ili ih uopće nemaju, odnosno nemaju društveni život (Mitchell 121). Raskoljnikov odbija Razumihina, „nije bio navićan na svjetinu, a kako je već rećeno, uklanjao se svakom društvu, pogotovo u posljednje vrijeme“ (Dostojevski 14). Što se pak tiće Svidrigajlova, „[i]stinu ste rekli da imam znanaca' prihvati Svidrigajlov, ne odgovarajući na ono glavno. 'Sastajao sam se već s njima; ta ja već treći dan lunjam; i ja poznajem njih; i oni kao da poznaju mene (...), ali neću onamo; još prije mi je dodijalo; obilazim već treći dan, nikome se i ne odajem“ (Dostojevski 255).

Naposljetku, pokazano je već da su obojica dualne osobnosti: Svidrigajlovljeva je zloća skrivena iza fasade džentlmena kao što su u Raskoljnikovu razapete dvije osobnosti. Jedna je slična submisivnim likovima, toćnije Sonjinoj osobnosti, dok je druga tipićna za agresivne likove, odnosno za Svidrigajlova. Bahtin ih naziva „parodijskim dvojnicima“ kakvih po nekoliko ima „gotovo svaki od glavnih junaka njegovih romana (...) koji ga na razne načine parodiraju: Raskoljnikov – Svidrigajlova, Lužina, Lebezjatnikova; Stavrogin – Petra Verhovenskog, Šatova, Kirilova; Ivan Karamazov – Smerdjakova, đavola, Rakitina. U

⁵ Što se drskosti tiće, ovako je prema vlastitom iskazu rabi u svoju korist: „U mene je bilo toliko svinjstva u duši i poštenja svoje vrste, te sam joj u lice rekao da ne mogu biti posve vjeran. To joj je priznanje razjarilo, ali joj se moja gruba iskrenost na neki način svidjela (...)“ (Dostojevski 423). O sažaljenju i laskanju pak otvoreno tvrdi sljedeće: „Unatoć tome što me se Avdotja Romanovna dabome gadila, unatoć mome uvijek mračnu liku koji je odbijao – ipak me je napokon požalila, požalila propalicu. A kad djevojaćko srce poćne da žali, onda je to, razumije se, nadasve opasno po nju (...). Svalio sam, dabome, sve na svoju sudbinu, prićinilo se da ginem i žeđam za svjetlošću, a napokon upotrijebio najjaće i neodoljivo sredstvo za osvajanje ženskog srca, sredstvo koje nikad i nikog neće iznevjeriti, nego djeluje ama baš na svaku ženu, bez ikakva izuzetka. To poznato sredstvo jest laskanje“ (Dostojevski 425-426).

svakome od njih (to jest u svakome od dvojnika) junak umire (to jest poriče se) da bi se obnovio (to jest očistio i uzdigao nad samim sobom)“ (Bahtin 1967, 192).

Svidrigajlovljeva uloga u romanu izuzetno je važna za Raskolnikova i za siže romana jer njegovim dolaskom junak se vraća starim načelima, koja ga posljedično odvrćaju od Sonje, odnosno poniznosti i uskrснуća. Svidrigajlov, agresivna strana Raskolnikovljeve osobnosti, pojavljuje se u romanu kao nastavak trećeg sna, stoga zaključujemo da Svidrigajlov igra ulogu Aljone Ivanovne nakon njezine smrti (Peace 83). Dok su prvom dijelu romana Lizaveta i Aljona Ivanovna predstavljale dva pola Raskolnikovljeve osobnosti, u drugom dijelu njih predstavljaju Sonja i Svidrigajlov. Svidrigajlovljevim dolaskom Raskolnikovu se otvara novi životni put koji nudi obnovu starih načela i katastrofalne posljedice Raskolnikovljeve teorije (Wasiolek 1959, 133). Svidrigajlovljeva i Raskolnikovljeva nevidljiva veza prisutna je upravo zato što Svidrigajlov predstavlja jednu stranu Raskolnikovljeve dualne osobnosti. Dok Sonja kao submisivna strana osobnosti gura Raskolnikova prema negiranju načela i obnovi života, Svidrigajlov ga vuče prema starim načelima i samoubojstvu. Zbog izmjene submisivnosti i agresivnosti u Raskolnikovu, Svidrigajlov (i Sonja) ga istovremeno i privlači i odbija.⁶ Nadalje, Svidrigajlovljev utjecaj na junaka vidljiv je i u događajima koji su prethodili, odnosno uslijedili nakon Svidrigajlovljevog samoubojstva. Naime, Svidrigajlovljeve pripreme za samoubojstvo počinju nakon susreta s Raskolnikovom u blizini Sijenskog trga, odnosno u blizini mjesta na kojem je Raskolnikov odlučio ideju o ubojstvu pretočiti u stvarnost. Također, hotelska soba u kojoj je Svidrigajlov odsjeo u noći prije samoubojstva replika je Raskolnikovljeve sobe (Wasiolek 1959, 134), sobe u kojoj je nastala teorija o čovječanstvu i ideja o ubojstvu.

Naposljetku, veza između dvojice junaka vidljiva je i u njihovim snovima koje Wasiolek smatra dokazom njihovog prijateljstva, odnosno nevidljive povezanosti (1959, 135). Svidrigajlovljev prvi san prikazuje mrtvu četrnaestogodišnju djevojčicu koja je zbog Svidrigajlova počinila samoubojstvo, dok Raskolnikovljev san prikazuje smrt kobilice, odnosno Aljone Ivanovne. Drugi Svidrigajlovljev san prikazuje djevojčicu u hotelu koju Svidrigajlov pokušava zaštititi, no unatoč tome u njezinim očima vidi svoju pohlepnu požudu (135). S druge strane, Raskolnikovljev sljedeći san prikazuje njegov propali pokušaj ubojstva

⁶ Raskolnikovljeva i Svidrigajlovljeva veza opisana je na sljedeći način: „Ne združuje li ih sudbina, kakav instinkt? Možda je to samo umor, očajanje; možda mu i ne treba Svidrigajlov, nego netko drugi, a Svidrigajlov je samo slučajno tu upao. Sonja? I radi čega bi sada otišao Sonji? Sonja je bila oličenje neumoljive osude, nepromjenjive odluke. Posrijedi je ili njezin ili njegov put. Zar nije bolje ispitati Svidrigajlova šta je posrijedi? I morade priznati u sebi da mu je taj čovjek već odavno nekako potreban” (Dostojevski 415).

Aljone Ivanovne. Poveznica između Raskolnikovljevih i Svidrigajlovljevih snova su upravo njihove žrtve. Uspoređujući njihove snove možemo zaključiti da u snovima Raskolnikov ne reagira na isti način kao u stvarnosti. Drugim riječima, dok u stvarnosti uspijeva ubiti svoju žrtvu bez imalo odvratnosti ili grižnje savjesti, u snovima mu to ne uspijeva i gleda na ubojstvo s gađenjem i bijesom. Svidrigajlov pak u snovima reagira na isti način kao i u stvarnosti jer mu njegova priroda ne dopušta da reagira na bilo kakav drugačiji način (135). Stoga, bez obzira na to što je želi zaštititi, djevojčicu u hotelu gleda pohlepno i požudno, dok smrt svoje prve žrtve gleda potpuno ravnodušno (135). Nadalje, utjecaj Svidrigajlova na Raskolnikova najviše je vidljiv tijekom Raskolnikovljeve „unutarnje borbe“ u vezi priznanja i predaje. U noći kada traju Svidrigajlovljeve pripreme za samoubojstvo, Raskolnikov također razmišlja o samoubojstvu, a razlog tome je upravo agresivna strana osobnosti koju predstavlja Svidrigajlov, a koji samoubojstvo smatra jedinim rješenjem i izlazom. Utjecaj na Raskolnikova prestaje tek Svidrigajlovljevom smrću kada zajedno sa Svidrigajlovom umire i agresivni dio Raskolnikova („Raskolnikovu je bilo baš kao da je nešto palo na njega i prignječilo ga.“ [Dostojevski 474]).

4.2. Lužin

Glavne osobine Petra Petroviča Lužina koje se provlače cijelim romanom su sebičnost i oholost, a prisutna je i prividna ambivalencija kao u Svidrigajlovljevom slučaju. Čitatelj ga upoznaje već na samom početku romana kao navodnog velikog dobrotvora i Dunjinog zaručnika. U pismu Puljherije Aleksandrovne prikazan je kontradiktorno: s jedne strane Puljherija ga prikazuje kao dobrotvora koji je spreman oženiti Dunju usprkos njezinom lošem financijskom stanju, dobrotvora koji im pomaže da dođu Raskolnikovu u Peterburg, no s druge strane, zbog Lužinovih mana (taština, ponos i egoizam) koje Puljherija navodi u pismu, jasno se vidi da Lužin nije tako dobar kao što se čini, čega je potajno svjesna i sama Puljherija. Harriet Murav opisuje Lužina kao „naizgled dobrog“ čovjeka čija je najveća mana zaljubljenost u samog sebe (92). Naime, iako se na prvi pogled čini da je Lužin zapravo submisivni lik, taj dojam nestaje u trenutku kada Lužin progovori i njegov ponos i taština izađu na vidjelo. Manifestiraju se već prilikom njegovog prvog pojavljivanja u romanu:

Stao je odmah na vratima, pa se ogledava u nekakvu uvredljivu i neprikrivenu čuđenju i kao da pita pogledima: „Kamo sam to zapao?“ Nepovjerljivo i čak se pretvarajući da je nešto zaplašen, pa gotovo i uvrijeđen, ogleda on tijesnu i nisku Raskolnikovljevu

„brodsku kajitu“. (...) Gospodin koji je ušao shvatio je valjda po nekim, uostalom vrlo jasnim činjenicama da ovdje u ovoj „brodskoj kajiti“ neće ništa postići pretjeranom dostojanstvenošću (...). (Dostojevski 127- 128)

Također, Lužin je užasno ponosan na svoj teško stečen novac i dobar položaj u društvu te smatra da je veliki dobrotvor jer će upravo on izbaviti Dunju iz siromaštva. Puljherija navodi da joj se „učinio u prvi mah nekako grubim, ali možda zato što je prostodušan, pa tako vjerojatno i jest“. Kada je već dobio majčin pristanak za brak, „rekao je u razgovoru da je već i prije, dok još nije znao za Dunju, odlučio bio da uzme čestitu djevojku, ali bez miraza, i svakako onakvu koja je već iskusila bijedu, jer muž, veli on, ne treba ničim biti obavezan prema ženi, nego je mnogo bolje da žena smatra muža za svog dobročinitelja“ (Dostojevski 36).

Nadalje, Janet Tucker smatra da su Lužinova taština i ponos vidljivi i u njegovoj novoj odjeći i zaključuje da upravo nova odjeća pokazuje Lužinovu sebičnost (219). Drugim riječima, Lužin sam sebe smatra dobrotvorom i izbaviteljem iz siromaštva, no umjesto da financijski pomogne Dunji prilikom puta u Peterburg, radije sebi kupi novu odjeću što je znak sebičnosti, a ne darežljivosti. Sukladno tome, Peace zaključuje da je Lužin zapravo žrtva modernih društvenih ideja koje u prvi plan stavljaju ljubav prema sebi, a ne ljubav prema bližnjemu (12). Po mnogim je karakteristikama i osobinama sličan Svidrigajlovu: obojica su oholi, ambiciozni, ponosni i nemilosrdni. Međutim, Terras smatra da bez obzira na njihovu sličnost, Lužin ne ostavlja toliki dojam na čitatelja kao Svidrigajlov jer, za razliku od Svidrigajlova, Lužin ne posjeduje džentlmenске manire (195). Nadalje, Svidrigajlov čini nedjela zbog činjenice da je „rob“ svojih požuda i egzistencijalne dosade, dok Aljona Ivanovne i Lužin rade nedjela iz čiste sebičnosti. Upravo zato Lužina ne možemo smatrati dobrotvorom i jasno je da je Dunjina odluka o udaji zapravo žrtvovanje kojim želi spasiti brata i majku od bijede i siromaštva. Stoga, uspoređujući Sonjinu i Dunjinu žrtvu, Wasiolek zaključuje da je Sonjina prostitucija prisilno žrtvovanje, dok je u Dunjinom slučaju prostitucija svojevolutna (2006, 59). Drugim riječima, Sonja nije imala izbora, dok Dunja dobrovoljno i svjesno odabire brak s Lužinom, iako shvaća da je taj brak zapravo jedna vrsta prostitucije.

Lužinova ulogu u romanu izuzetno je važna za razvoj sižea. Poslije Marmeladovljeve sahrane Lužin je iskoristio Sonjinu pokornost i loš položaj u društvu kako bi se osvetio Raskolnikovu za raskid zaruka s Dunjom. U tom trenu, ponizna i pokorna Sonja našla se bespomoćna pred Lužinovom zlobom, no uz pomoć Lebezjatnikova i Raskolnikova Lužin je

postao gubitnik i negativac, a Sonja po prvi puta pobjednica. Upravo je taj događaj odgovoran za kasniju smrt Katerine Ivanovne (Knapp 127) i Sonjino obraćenje. Naime, Lužin je neposredno kriv za smrt Katerine Ivanovne jer su upravo njegove optužbe oslobodile njezino ludilo koje je uz sušicu bilo odgovorno za njezinu smrt. S druge strane, Lužinove optužbe na neki način odgovorne su i za Sonjino obraćenje, jer nakon njih Sonja postaje svjesna da je usprkos poniznosti, pokornosti i izbjegavanju svađe nesreća neće prestati pratiti. Nakon tog događaja Sonja dobiva glas i počinje se zauzimati za sebe, što pak posljedično vodi i Raskolnikovljevom spasenju i obraćenju. Također, gnjev koji osjeća zbog Lužinovih optužbi i uzbuđenost zbog „pobjede“ nad njim Raskolnikovu daju hrabrost i snagu tijekom priznanja Sonji (Welch 143). Raskolnikov je zbog uzbuđenja i ogorčenosti prema Lužinu zaboravio na svoj strah i duševnu bol, pa svoju ispovijest Sonji započinje upravo razgovorom o Lužinu i o Sonjinoj poniznosti. Stoga možemo zaključiti da ga Lužinovljev zločin zapravo na tren odvraća od manijakalne opsesije vlastitim teretom grijeha (140). Nadalje, optužujući Lužina na početku razgovora sa Sonjom, Raskolnikov se opravdava tvrdeći da njegovi grijesi, za razliku od Lužinovih, nisu toliko grozni jer su učinjeni s dobrom namjerom. Drugim riječima, Raskolnikov vjeruje da njegovo ubojstvo nije zločin jer nije učinjeno zlonamjerno, za razliku od Lužinovih optužbi koje su itekako bile zlonamjerne (139). Welch zaključuje da Lužinov zločin (optužbe) prikazuju Raskolnikovu i čitatelju zločin i kaznu gdje su motiv, teorija i posljedice jasnije od onih u slučaju Raskolnikova i njegovog zločina, pa Lužinov zločin služi kao pomoć Raskolnikovu da shvati sebe i kao ubojicu i kao čovjeka (136), odnosno da još jednom preispita svoju teoriju.

Beebe pak smatra da Raskolnikovljeva osobnost nije podijeljena na dva, već na tri dijela, uključujući um, tijelo i dušu (152). Drugim riječima, Raskolnikov je podijeljen intelektualno, tjelesno i duševno između svoja tri alter ega koja uključuju Lužina (um), Svidrigajlova (tijelo) i Sonju (duša) (152). Posljedično postoje i tri motiva za ubojstvo, a motiv vezan uz Lužina je financijski (152). Vezano uz tu teoriju možemo zaključiti da Lužin kao jedan dio Raskolnikovljeve osobnosti gura Raskolnikova prema ubojstvu zbog financijskog razloga, odnosno zbog pohlepe i novaca. Knapp pak tvrdi da Lužin ima veliki utjecaj na Raskolnikova jer u njegovim načelima prepoznaje argumente vlastitih načela (126). Pri prvom susretu Lužina i Raskolnikova, Lužin kao veliki pobornik socijalizma ponosno argumentira svoja načela koja promiču vlastitu materijalnu dobrobit, odnosno udobnost. Tijekom tog razgovora Raskolnikov pobjesni jer shvaća da su Lužinovi egoistički argumenti zapravo uvelike slični argumentima njegove teorije (Knapp 126). Naime, kao što

Raskolnikov dijeli ljude na Napoleone i uši, tako i Lužin dijeli ljude na one više, odnosno manje vrijedne. Kako je Raskolnikov već prilikom čitanja majčina pisma stvorio negativnu sliku Lužina, nije ni čudno da ovakva poveznica, odnosno sličnost s Lužinom, stvara bijes u njemu. Stoga možemo zaključiti da je Lužinova uloga u romanu zapravo prikazati Raskolnikovu njegovu teoriju na primjeru agresivnog lika u svrhu preispitivanja samoga sebe, a konačno i vlastite teorije.

4.3. Aljona

Aljona Ivanovna predstavlja potpunu suprotnost svojoj sestri Lizaveti Ivanovnoj. Aljona je nemilosrdna, škrt, sebičan, nepravedan, nepovjerljiv i zlo, dok je Lizaveta dobra, ponizna, naivna i poslušna, zbog čega i postaje sestrinim robom. Kao što je Svidrigajlov vjerovao da će ga dobra djela prije smrti osloboditi od grijeha, tako i Aljona Ivanovna vjeruje da može kupiti svoje mjesto u raj u pa je odlučila ostaviti svu imovinu nekom manastiru za vlastiti pokoj vječni. Starica nosi i dva križa koja se također mogu povezati s njezinim pokušajem iskupljenja od grijeha (Tucker 225), a upravo zbog toga je jasno da poput Svidrigajlova ima krivu percepciju o poniznosti i pokajanju.

Wasiolak smatra da je Aljona Ivanovna savršena žrtva Raskolnikovljeve teorije (2006, 52) jer, prema Raskolnikovu, predstavlja srce korumpiranog društva koje prezire, pa bi njezino ubojstvo donijelo ljudima više dobra nego zla (52). Drugim riječima, Raskolnikov, za razliku od Sonje, smatra da „neobični“ ljudi imaju pravo odlučivati o životu i smrti baš poput Boga, jer u nekim slučajevima – kao što je Aljonino ubojstvo jer Aljona svakodnevno čini zlo – dobra namjera počinitelja poništava zlo koje čin podrazumijeva. Raskolnikov tako smatra da će njezina smrt koristiti čovječanstvu, da je „ubio samo uš, beskorisnu, gadnu, škodljivu“ (Dostojevski 373), pa s obzirom na to da sebe smatra Napoleonom, to ubojstvo zapravo i nije zločin: „Kad je došao do tih zaključaka, utvrdi da se u njemu osobno, u njegovu djelu, ne mogu ni dešavati slične boljetice, te mu neće ponestati ni razbora ni volje dok god bude izvršavao ono što je naumio, a to jedino zato jer to što je naumio - 'nije zločin' (...)“ (Dostojevski 67). Motiv za ubojstvo pojačava i Raskolnikovljevo praznovjerje: smatra da je susret s Lizavetom na Sijenskom trgu, prilikom kojeg saznaje kada će starica biti sama kod kuće, zapravo znak da staricu treba ubiti. Smatra i kako nije slučajnost da je baš on sjedio u krčmi pored studenta koji je baš tada govorio s časnikom o starici i o dobru koje bi proizašlo iz njezine smrti („Uto začuje da student govori časniku o lihvarici Aljoni Ivanovnoj, udovici

činovnika, i priopćuje mu njenu adresu. Već se i samo to učini Raskolnikovu nekako čudno: tek što je odonud došao, a oni upravo govore o njoj.“ [Dostojevski 61]). Peace zaključuje da je motiv ubojstva prema kojem će smrt starice pridonijeti dobrobiti čovječanstva socijalne naravi te smatra da postoji i dodatni, Raskolnikovljev osobni motiv (88). I on je vezan uz Raskolnikovljevu teoriju o podjeli čovječanstva, a karakterizira ga Raskolnikovljeva znatiželja. Naime, Raskolnikov tim ubojstvom želi saznati spada li u „obične“ ili „neobične“ ljude, odnosno je li uš ili Napoleon (Peace 88) („Htio sam, eto, postati Napoleonom, zato sam i ubio...“ [Dostojevski 372]). Iako je Raskolnikov bio uvjeren da je Napoleon i da će mu smrt, odnosno novci Aljone Ivanovne koristiti kako bi radio dobro u životu te će mu se na taj način zločin oprostiti, na kraju shvaća da je ipak samo „običan“ čovjek. Bez obzira na to, ubojstva Aljone Ivanovne i Lizavete imaju važnu ulogu u Raskolnikovljevom životu, jer upravo ona dovode do njegova obraćenja.

Nadalje, ubojstvom Aljone Ivanovne Raskolnikov je htio ukloniti zlo cijeloga svijeta, a ne samo jednu zlu babu (Welch 144). Smatra da će njezino ubojstvo poput domino efekta ukloniti svako zlo na svijetu, odnosno da će svakome koji je bio u dodiru s njom donijeti nešto dobro. Međutim, nakon ubojstva Raskolnikov uviđa neuspjeh vlastitih načela i vjeruje da ubojstvom nije postao Napoleon, već beskorisna zla uš poput Aljone Ivanovne. Iz tog razloga vjeruje da mora biti izbačen iz društva kako bi se uklonilo i njegovo zlo (144). Aljona Ivanovna i njezina soba u kojoj je ubijena nakon ubojstva postaju simboli propasti Raskolnikovljeve ideje (Wasiolek 1959, 133). Također, susret s Aljonom Ivanovnom na početku romana ima veliku važnost za daljnji tijek priče. Aljona kao agresivni lik u Raskolnikovu pobuđuje submisivne osjećaje koji dovode do zaključka da su njegove ideje i planovi za ubojstvo preužasni da bi se ostvarili (Peace 77):

„Oh, bože, kako je sve to odurno! Ta zar ja, zar ja... ne, to je besmislica, gadarija“, priklopi on odrješito. „I kako mi je takva strahota mogla i pasti napamet? Evo za kakvu je prljavštinu prikladno moje srce! Ta to je nadasve prljavo, gnusno, gadno, gadno!... A ja cijeli mjesec dana...“. (Dostojevski 13)

Međutim, razgovor sa submisivnim likom Marmeladovom i majčino pismo mijenjaju Raskolnikovljeve osjećaje iz submisivnih u agresivne, pa se mijenja i stav prema ubojstvu. Junak više ne osjeća gadjljivost prema ubojstvu i zaključuje da ga nitko i ništa ne može odgovoriti od njegove ideje (Peace 77):

A sada je majčino pismo kao grom tresnulo u nj. Jasno je da sada ne valjda tugovati ni pasivno patiti i jedino premišljati o tome kako se ta pitanja ne mogu riješiti, nego treba svakako učiniti nešto, i to odmah, što brže. Treba se odlučiti pošto-poto na nešto, ili... (Dostojevski 45)

Iz toga se dâ zaključiti da simboli agresije pobuđuju u Raskolnikova submisivne osjećaje, dok submisivni simboli pobuđuju agresivne osjećaje (Peace 77). Submisivnost i agresivnost dvije su osobnosti unutar junaka, a predstavljaju ih Lizaveta i Aljona Ivanovna. Aljona Ivanovna odnosi se na tiranski i egoistični dio junaka, dok Lizaveta predstavlja pokorni i nesebični dio (Peace 80). Iz tog razloga Raskolnikov govori da nije ubio babu, već samoga sebe (Peace 80). Aljona Ivanovna ima veliki utjecaj i važnost za junaka upravo iz razloga što predstavlja jedan dio njega. Raskolnikov odluči planove o ubojstvu pretočiti u stvarnost tek kada saznaje da Lizavete, njegovog submisivnog dijela, neće biti u stanu u trenutku ubojstva, jer je ona jedina koja bi ga mogla zaustaviti u njegovoj namjeri (Peace 80). Međutim, Lizavetinim ubojstvom Dostojevski pokazuje da se ne može tako lako zaustaviti jedan dio sebe, bez uplitanja i drugog dijela (Peace 80). Smrt Aljone Ivanovne posljedično vodi prema Lizavetinoj smrti: Raskolnikov svojoj submisivnoj osobnosti nesvjesno ostavlja otvorena vrata stana. Upravo su ubojstva dviju sestara i otvorena vrata stana simboli nevidljive veze dviju Raskolnikovljevih osobnosti.

5. Zaključak

Cilj ovog rada bio je prikazati i analizirati Raskolnikovljevu patologiju koja se temelji na teoriji o podjeli čovječanstva, odnosno očituje se u unutarnjem sukobu između dviju vrsta ličnosti, od kojih jedna predstavlja submisivne, a druga predstavlja agresivne elemente. Karakteristike submisivnih likova uključuju naivnost, poniznost, poslušnost, pravednost, dobrotu, glupost i slijepo pokoravanje zakonima koje nameću agresivni likovi, a one agresivnih likova inovativnost, ambicioznost, oholost, sebičnost, inteligenciju i pravo na kršenje zakona. Sve te karakteristike submisivnih i agresivnih likova međusobno se izmjenjuju u Raskolnikovljevoj ličnosti, što posljedično dovodi do spomenute patologije. Veza između unutarnjeg sukoba i teorije vidljiva je u činjenici da Raskolnikova tijekom cijelog romana muči pitanje vlastitog identiteta (Peace 76), a analiza protagonista te submisivnih i agresivnih likova dovodi do zaključka da podjela čovječanstva na Napoleone i uši zapravo simbolički predstavlja dvije strane Raskolnikovljeve ličnosti. Njegovi snovi također se temelje na teoriji o čovječanstvu, odnosno na pitanju identiteta, a njihova analiza dovodi do zaključka da događaji koji prethode snu i slijede ga, kao i likovi koje Raskolnikov susreće prije sna, iznimno utječu na njegovu strukturu i tematiku.

Raskolnikovljev dualizam i pitanje identiteta usko je povezano i s Raskolnikovljevim ubojstvima. Naime, dvije žrtve, Aljona Ivanovna i Lizaveta Ivanovna, predstavljaju dva pola Raskolnikovljeve ličnosti (Peace 80), a nakon njihove smrti polarizacija je ponovno uspostavljena u likovima Sonje i Svidrigajlova (84). Aljona i Svidrigajlov predstavljaju agresivne elemente, dok Lizaveta i Sonja predstavljaju submisivne elemente, koji pak međusobno utječu na Raskolnikovljeve promjene osjećaja. Drugim riječima, submisivni elementi pobuđuju u Raskolnikovu agresivne osjećaje, dok agresivni elementi pobuđuju submisivne osjećaje. Također, submisivnost i agresivnost povezuju se s religioznošću, koju predstavlja Sonja, i s egzistencijalizmom, koji predstavlja Svidrigajlov.

6. Bibliografija

- Beebe, Maurice. „The Three Motives of Raskolnikov: A Reinterpretation of Crime and Punishment“. *College English* 17.3 (1955): 151-158. JSTOR. Web. 20. 8. 2017. <<http://www.jstor.org/stable/495737>>.
- Blake, Elizabeth. „Sonya, Silent No More: A Response to the Woman Question in Dostoevsky's *Crime and Punishment*“. *The Slavic and East European Journal* 50.2 (2006): 252-271. JSTOR. Web. 16. 8. 2017. <<http://www.jstor.org/stable/20459250>>.
- Bahtin, Mihail. *Problemi poetike Dostojevskog*. Prev. Milica Nikolić. Beograd: Nolit, 1967. Print.
- Bahtin, Mihail. *Ėstetika slovesnogo tvorčestva*. Moskva: Iskusstvo, 1986. Print.
- Busza, Andrzej. „Conrad's *Lord Jim* and Dostoevsky's *Crime and Punishment*: Contrastive Axiologies“. *Tematy i konteksty* 5.10 (2015): 311-320. Web. 17. 8. 2017. <http://ifp.univ.rzeszow.pl/tematy_i_konteksty/tematy_i_konteksty_10/27_busza.pdf>
- Dostoevskij, F. M. *Sobranie sočinenij: Prestuplenie i nakazanie*. Moskva: Mir knigi, Literatura, 2008. Print.
- Dostojevski, F. M. *Zločin i kazna*. Prev. Iso Velikanović. Zagreb: Znanje, 1976. Print.
- Jackson, Robert L. „Napoleon in Russian Literature“. *Yale French Studies* 26 (1960): 106-118. JSTOR. Web. 15. 8. 2017. <<http://www.jstor.org/stable/2929230>>.
- Johae, Antony. „Towards an Iconography of Crime and Punishment“. *Bloom's Modern Critical Interpretations: Fyodor Dostoevsky's Crime and Punishment*. Ur. Harold Bloom. New York: Chelsea House, 2004. 243-257. Print.
- Knapp, Liza. „The Resurrection from Inertia in *Crime and Punishment*“. *Bloom's Modern Critical Interpretations: Fyodor Dostoevsky's Crime and Punishment*. Ur. Harold Bloom. New York: Chelsea House, 2004. 115-145. Print.
- Lindenmeyr, Adele. „Raskolnikov's City and the Napoleonic Plan“. *Slavic Review* 35.1 (1976): 37-47. JSTOR. Web. 19. 6. 2017. <<http://www.jstor.org/stable/2494819>>.
- Marchant, Peter. „The Mystery of Lizaveta“. *Modern Language Studies* 4.2 (1974): 5-13. JSTOR. Web. 17. 8. 2017. <<http://www.jstor.org/stable/3194550>>.

- Mitchell, Giles. „Pathological Narcissism and Violence in Dostoevskii's Svidrigailov“. *Bloom's Major Literary Characters: Raskolnikov and Svidrigailov*. Ur. Harold Bloom. Broomall: Chelsea House, 2004. 119-135. Print.
- Mortimer, Ruth. „Four Dreams in *Crime and Punishment*“. *Readings on Fyodor Dostoyevsky*. Ur. Tamara Johnson. San Diego: Greenhaven Press, 1998. 67-74. Print.
- Murav, Harriet. „*Crime and Punishment*: Psychology on Trial“. *Bloom's Modern Critical Interpretations: Fyodor Dostoevsky's Crime and Punishment*. Ur. Harold Bloom. New York: Chelsea House, 2004. 87-105. Print.
- Nuttall, A. D. „The Intellectual Problem II“. *Fyodor Dostoevsky's Crime and Punishment: A Casebook*. Ur. Richard Peace. Oxford: Oxford University Press, 2006. 5-33. Print.
- Peace, Richard. „Introduction“. *Fyodor Dostoevsky's Crime and Punishment: A Casebook*. Ur. Richard Peace. Oxford: Oxford University Press, 2006. 3-17. Print.
- . „Motive and Symbol“. *Fyodor Dostoevsky's Crime and Punishment: A Casebook*. Ur. Richard Peace. Oxford: Oxford University Press, 2006. 75-103. Print.
- Radović, Miodrag. *Poetika snova Dostojevskog*. Vrnjačka Banja: Zamak kulture, 1978. Print.
- Richardson, R. E. „Svidrigailov and the Performing Self“. *Slavic Review* 46.3/4 (1987): 540-552. JSTOR. Web. 13. 8. 2017. <<http://www.jstor.org/stable/2498103>>.
- Rowe, W. Woodin. „Dostoevskian Patterned Antinomy and Its Function in *Crime and Punishment*“. *The Slavic and East European Journal* 16.3 (1972): 287-296. JSTOR. Web. 19. 8. 2017. <<http://www.jstor.org/stable/305843>>.
- Russell, Henry M. W. „Beyond the Will: Humiliation as Christian Necessity in *Crime and Punishment*“. *Bloom's Modern Critical Interpretations: Fyodor Dostoevsky's Crime and Punishment*. Ur. Harold Bloom. New York: Chelsea House, 2004. 231-243. Print.
- Shaw, J. Thomas. „Raskol'nikov's Dreams“. *The Slavic and East European Journal* 17.2 (1973): 131-145. JSTOR. Web. 13. 8. 2017. <<http://www.jstor.org/stable/306102>>.
- Terras, Victor. „The Art of *Crime and Punishment*“. *Bloom's Modern Critical Interpretations: Fyodor Dostoevsky's Crime and Punishment*. Ur. Harold Bloom. New York: Chelsea House, 2004. 193-215. Print.

- Tucker, Janet. „The Religious Symbolism of Clothing in Dostoevsky's *Crime and Punishment*“. *Bloom's Modern Critical Interpretations: Fyodor Dostoevsky's Crime and Punishment*. Ur. Harold Bloom. New York: Chelsea House, 2004. 215-231. Print.
- Wasiolek, Edward. „Crime and Punishment“. *Fyodor Dostoevsky's Crime and Punishment: A Casebook*. Ur. Richard Peace. Oxford: Oxford University Press, 2006. 51-75. Print.
- . „On the Structure of *Crime and Punishment*“. *PMLA* 74.1 (1959): 131-136. *JSTOR*. Web. 17. 8. 2017. <<http://www.jstor.org/stable/460394>>.
- Welch, Lois M. „Luzhin's Crime and the Advantages of Melodrama in Dostoevsky's *Crime and Punishment*“. *Texas Studies in Literature and Language* 18.1 (1976): 135-146. *JSTOR*. Web. 17. 8. 2017. <<http://www.jstor.org/stable/40754432>>.

Sažetak

Zločin i kazna F. M. Dostojevskog (Raskolnikov i drugi)

Ovaj diplomski rad usmjeren je na analizu Rodiona Romanoviča Raskolnikova, junaka romana *Zločin i kazna* F. M. Dostojevskoga, odnosno cilj mu je analizirati utjecaj submisivnih i agresivnih likova na protagonista i na siže romana. Analiza uključuje Sonju, Lizavetu, Dunju, Marmeladova, Svidrigajlova, Lužina i Aljonu Ivanovnu. Rad je podijeljen na tri glavna dijela: prvi dio pojašnjava princip submisivnih i agresivnih likova i njihovog djelovanja u romanu, dok se u drugom i trećem dijelu analiziraju.

Ključne riječi: F. M. Dostojevski, *Zločin i kazna*, Rodion Romanovič Raskolnikov, submisivni likovi, agresivni likovi

Summary

Crime and Punishment by F. M. Dostoyevsky (Raskolnikov and others)

The aim of the diploma thesis is to analyse Rodion Romanovich Raskolnikov, the protagonist of the novel *Crime and Punishment*, that is, to analyse the influence of submissive and aggressive characters on the protagonist and also on the story of the novel. The analysis includes Sonya, Lizaveta, Dunya, Marmeladov, Svidrigailov, Luzhin, and Alyona Ivanovna. The thesis is divided into three main chapters: the first chapter elaborates the main characteristics and influence of submissive and aggressive characters, while the other two chapters analyse them.

Key terms: F. M. Dostoyevsky, *Crime and Punishment*, Rodion Romanovich Raskolnikov, submissive characters, aggressive characters

Резюме

Преступление и наказание Ф. М. Достоевского (Раскольников и другие)

Данная дипломная работа посвящена анализу Родиона Романовича Раскольникова, героя романа *Преступление и наказание* Ф. М. Достоевского. Цель работы – проанализировать влияние субмиссивных и агрессивных персонажей на протагониста и на сюжет романа. В круг анализируемых входят Соня, Лизавета, Дуня, Мармеладов, Свидригайлов, Лужин и Алена Ивановна. Работа разделена на три главных части: в первой главе раскрывается понятие субмиссивных и агрессивных персонажей и

приводятся варианты их действия в романе, а во второй и третьей главах проводится их анализ.

Ключевые слова: Ф. М. Достоевский, *Преступление и наказание*, Родион Романович Раскольников, субмиссивные персонажи, агрессивные персонажи.